

**XXV.
IZOBRAŽEVALNI
DNEVI**

**AKTUALNE VSEBINE S
PODROČJA
SPECIALNE IN
REHABILITACIJSKE
PEDAGOGIKE**

Zbornik povzetkov

**XXV.
IZOBRAŽEVALNI
DNEVI**

**AKTUALNE VSEBINE S
PODROČJA
SPECIALNE IN
REHABILITACIJSKE
PEDAGOGIKE**

Zbornik povzetkov

Portorož
28., 29. marec 2017

Naslov

AKTUALNE VSEBINE S PODROČJA SPECIALNE IN REHABILITACIJSKE PEDAGOGIKE –
Zbornik povzetkov XXV. Izobraževalnih dni
Društva specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije in
Skupnosti organizacij za usposabljanje oseb s posebnimi potrebami v Republiki
Sloveniji v sodelovanju z
Zavodom Republike Slovenije za šolstvo

Izdajatelj

Društvo specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije, Linhartova 51, 1000
Ljubljana
www.drustvo-srp.si

Skupnost organizacij za usposabljanje oseb s posebnimi potrebami v Republiki
Sloveniji, Linhartova 51, 1000 Ljubljana
www.sous-slo.net

Organizacijski odbor

mag. Marko Strle, dr. Valerija Bužan, Karl Destovnik, mag. Simona Rogič Ožek, Suzana
Krajnc Joldič, Branko Lorenčič, Mateja Maljevac, dr. Metka Novak, Aleksander Vališer

Urednik

mag. Marko Strle

Vsak avtor odgovarja za jezikovno in vsebinsko ustreznost prispevka.

Portorož, marec 2017

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

376(082)(0.034.2)

AKTUALNE vsebine s področja specialne in rehabilitacijske pedagogike [Elektronski
vir] : zbornik povzetkov : XXV. izobraževalni dnevi, Portorož, 28., 29. marec 2017 / [urednik
Marko Strle]. - El. knjiga. - Ljubljana : Društvo specialnih in rehabilitacijskih pedagogov
Slovenije : Skupnost organizacij za usposabljanje oseb s posebnimi potrebami v Republiki
Sloveniji, 2017

Način dostopa (URL): www.drustvo-srp.si

ISBN 978-961-90995-6-8 (Društvo specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije, pdf)
1. Strle, Marko
289799936

Vsebina

UVODNIK	5
RAISING THE ACHIEVEMENT OF ALL LEARNERS IN INCLUSIVE EDUCATION	6
FORMATIVNO SPREMLJANJE UČENCEV S POSEBNIMI POTREBAMI.....	7
PODPORA OTROKOVIH ZMOŽNOSTI V PROCESU VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA	9
IZZIVI PRI DELU Z OTROKI/MLADOSTNIKI S ČUSTVENIMI IN VEDENJSKIMI TEŽAVAMI/MOTNJAMI	10
BRANJE JE ZA VSE LJUDI	11
SPECIJALNA PEDAGOGIJA, DISKRIMINACIJA U INKLUZIJU	12
INOVATIVNOST PRI DELU Z OSEBAMI S POSEBNIMI POTREBAMI	13
UPORABA RISANK ZA USPEŠNEJŠE OPISMENJEVANJE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI	14
OBLIKOVANJE PRILAGODITEV ZA OTROKE IN UČENCE Z OKVARO VIDNE FUNKCIJE	15
STROKOVNI JEZIK SPECIALNO REHABILITACIJSKE PEDAGOGIKE	16
OPAZOVANJE NEKATERIH VEŠČIN OTROK V JASLIČNIH ODDELKIH VRTCA	17
ČUSTVENO OPISMENJEVANJE UČENCEV.....	18
VRT ČUTIL ZA SLEPE IN SLABOVIDNE UČENCE NA OŠ FRANCETA PREŠERNA KRANJU	19
OPISMENJEVANJE OTROK Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU PO LOGOGRAFSKI METODI	20
STENSKA TIPNA ZGODBA: ČUDEŽNO POTOVANJE DEKLICE ADE IN KUŽKA BENIJA	21
PRIKAZ STRUKTURIRANEGA ŠOLSKEGA DOPOLDNEVA V DVEH ŠOLSKIH SKUPINAH UČENCEV Z AVTIZMOM V POSEBNEM PROGRAMU VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA – UČENJE S POMOČJO PREDALOV	22
AFS METODA ZA KOREKCIJO TEŽAV PRI DISLEKSII	23
INOVATIVNI PRISTOPI V DOLGOTRAJNI REHABILITACIJI OSEB S PMP - PROGRESIVNA REHABILITACIJA ŽIVČNOMIŠIČNIH DISFUNKCIJ	24
OTROK Z AVTIZMOM IN NAČIN DELA PRI POUKU PREDMETA ŠPORT	25
PRIPRAVA NA SPREJEM PRVOŠOLCA Z AVTIZMOM V ŠOLO	26
PRILAGOJEN PROGRAM ZA PREDŠOLSKE OTROKE V CIRIUS VIPAVA.....	27
UPORABA RAČUNALNIŠKE IN PODPORNE TEHNOLOGIJE PRI OSEBAH Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU V VSAKODNEM ŽIVLJENJU – RAZVOJ PROGRAMOV USPOSABLJANJA V OKVIRU idITC PROJEKTA	28
POTENCIALI PRIPOVEDOVANJA V REHABILITACIJSKIH IN INTEGRACIJSKIH PROCESIH	29
JAZ, MIDVA, MI - DELAVNICE ZA UČENJE SOCIALNIH VEŠČIN	30
VPLIV LIKOVNE UMETNOSTI NA MEDSEBOJNE ODNOSE IN ODZIVANJE UČENCEV Z LAŽJO MOTNJO V DUŠEVNEM RAZVOJU	31
PES, MOJ POMOČNIK	32
ZOBOZDRAVSTVENA OSKRBA OTROK Z AVTISTIČNIMI MOTNJAMI V CENTRU ZA KOMUNIKACIJO, SLUH IN GOVOR PORTOROŽ.....	33
UPORABA PROGRAMA FEUERSTEINOVEGA ORODJA OBOGATITVE PRI OSEBAH S POSEBNIMI POTREBAMI	34
OCENJEVANJE NAPREDKA, NE SAMO ZNANJA PRI OSEBAH Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU	35
SAMOVREDNOTENJE OTROK S ČVT – POT K VEČJI ODGOVORNOSTI.....	36
FORMATIVNO SPREMLJANJE V VZGOJNEM DOMU VERŽEJ	37
UVAJANJE FORMATIVNEGA SPREMLJANJA PRI UČENCIH Z GJM V PROGRAMU Z ENAKOVREDNIM IZOBRAZBENIM STANDARDOM.....	38
KVALITETNO PREŽIVLJANJE ČASA IN RAZVOJ SAMOSTOJNOSTI PRI GIBALNO OVIRANIH MLADOSTNIKI S PRISTOPOM FORMATIVNEGA SPREMLJANJA.....	39
FORMATIVNO SPREMLJANJE PRI DSP	40
UVAJANJE ELEMENTOV FORMATIVNEGA SPREMLJANJA V DELO ŠOLSKEGA SVETOVALNEGA DELA Z UČENCI S POSEBNIMI POTREBAMI.....	41
VKLJUČEVANJE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI V REDNE OSNOVNE ŠOLE	42
POVEZOVANJE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI Z VRSTNIKI IZ REDNEGA ODDELKA VRTCA PREKO ŠPORTNO GIBALNIH DEJAVNOSTI	43
OTROK S SPEKTROAVTISTIČNO MOTNJO V VRTCU	44

POLITIKE FINANCIRANJA SISTEMOV INKLUZIVNEGA IZOBRAŽEVANJA - FPIES	45
VESTIBULARNI SISTEM , PODPORA PRI UČENJU	46
VPELJANOST INKLUZIJE V IZOBRAŽEVALNI SISTEM.....	47
TIMSKO POUČEVANJE KOT OBLIKA PODPORE IN POMOČI DIJAKOM S POSEBNIMI POTREBAMI V NIŽJEM POKLICNEM IZOBRAŽEVANJU.....	48
SPECIALNO PEDAGOŠKA PODPORA PRI VKLJUČEVANJU OTROKA S CEREBRALNO PARALIZO V REDNI VIZ.....	49
PODPORA SLEPIM IN SLABOVIDNIM UČENCEM, TER UČITELJEM ŠPORTA SLEPIH IN SLABOVIDNIH V INKLUZIJI.....	50
ZAPOSLOVANJE OSEB S SPEKTROAVTISTIČNO MOTNJO.....	51
PREDSTAVITEV PROJEKTA PDUO.....	52
STRATEGIJE SOOČANJA Z AGRESIVNIM VEDENJEM OTROK S ČUSTVENO-VEDENJSKIMI TEŽAVAMI ...	53
NEKATERI VIDIKI DELA Z OSEBAMI Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU IN TRAVMATSKIMI IZKUŠNJAMI	54
LUTKOVNE DELAVNICE ZA OTROKE S ČVM V ŠOLI.....	55
ČUSTVENO OPISMENJEVANJE UČENCEV.....	56
DELO TIMA ZA DUŠEVNO ZDRAVJE	57
STRATEGIJE SISTEMSKEGA PRISTOPA VSEH ZAPOSLENIH <i>TEAM-TEACH</i> ZA ZMANJŠEVANJE TVEGANJA OB VEDENJSKIH TEŽAVAH, VKLJUČNO S FIZIČNIM POSREDOVANJEM	58
TRENDI V INKLUZIVNEM IZOBRAŽEVANJU/ USMERJANJE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI	59
MINEVANJE.....	61
ODMEV	62
ZVEZDE SO MI TAKO BLIZU.....	63
LEPA DRUGAČNOST.....	64
RAZKOŠNA BOLEČINA.....	65
NEVIHTNI OBLAK	66
PO HAVAJSKEM OBREDU ODPUŠČANJA.....	68
LJUBEZEN.....	69
LETALSKA	70
MOJI CVETOVI VZLETIJO	71
MEHKA.....	72
ZELO.....	73
POMLADNA RAZGLEDNICA.....	74
JAZZ IMPROVIZACIJA	75
PLEASE REMEMBER	76
BESEDE.....	77
SNEG NA DLANEH TRDIH NJIV	78
NEJCU	79
NERAZUMNA LOČENOST	80
KO DOZORIJO TRAVE	81

UVODNIK

mag. Marko Strle • DSRP Slovenije

Piše se četrtna stoletja in naše temeljno poslanstvo društva živi, še vedno živi in še bolje živi. XXV. izobraževalni dnevi dobivajo v letu 2017 novo obliko in dosegajo nove razsežnosti. Prvo sodelovanje Društva specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije in Skupnosti organizacij za usposabljanje Slovenije z Zavodom Republike Slovenije za šolstvo uresničuje naše skupno poslanstvo, da se soočamo z novimi izzivi na področju življenja in dela z osebami s posebnimi potrebami.

Želimo osvetliti in opozoriti na vsa tista strokovna področja našega delovanja, ki jih lahko in še moramo izboljšati.

Izbor osrednje teme, AKTUALNE VSEBINE S PODROČJA SPECIALNE IN REHABILITACIJSKE PEDAGOGIKE, nas je nagovoril, da se ob strokovnem srečanju pogovorimo o vseh dejavnostih, ki so bile, so in bodo pripravljene, načrtovane ter izvedene na petih izbranih področjih, in sicer inkluzivnem izobraževanju, formativnem spremljanju učencev s posebnimi potrebami, inovativnosti pri delu z osebami s čustvenimi in vedenjskimi motnjami ter dela in zaposlovanja oseb s posebnimi potrebami.

Veličastnemu naboru povabljenih predstavitev oziroma prispevkov, ki so jih podali vabljeni predavatelji, so se pridružili tudi strokovni delavci s svojimi prispevki in primeri dobrih praks.

Nam to zadostuje? Nam je dovolj, da se vestni kolegi in kolegice prijavijo, izpolnijo svojo nalogo ter predstavijo svoje znanje? Ne, to nam ni dovolj.

S ponosom in veseljem smo napovedali in dali glas umetniškemu spremljevalnemu programu. Svojo podobo sveta, življenja in lastnih doživljanj so na ogled postavili snovalci in snovalke pesniških stvaritev. To je delo, to je tisto nekaj več, kolegic in kolegov, ki delajo v številnih ustanovah za vzgojo, izobraževanje in usposabljanje oseb s posebnimi potrebami. Zaključek tega zbornika dopolnjujejo njihove pesmi.

Hvaležni smo.

Vsem.

RAISING THE ACHIEVEMENT OF ALL LEARNERS IN INCLUSIVE EDUCATION

Anthoula Kefallinou • European Agency for Special Needs and Inclusive Education

Raising the achievement of all learners is seen not just as a policy initiative, but also as an ethical imperative. The 'Raising the Achievement of All Learners in Inclusive Education' (RA) project (2014–2017) aims to provide evidence of effective practice in raising achievement and building the capacity of schools and communities to include and support all learners. The project targets decision-makers at both local and national levels. Three Learning Communities (LCs) from Italy, Poland and UK (Scotland) have been selected to undertake practical work and experts from the participating countries are providing an international network to support this work. Participants visited the LCs in 2015 and 2016 in order to explore the identified issues. Between visits, an on-line forum served as a platform for communication and on-going support.

Positive outcomes appear to be emerging from the following activities in particular: the development of strategies to increase staff engagement; increased parental involvement; closer collaboration with the wider community; examination of pedagogy for deep learning; cross disciplinary teaching to provide a more relevant curriculum; focus on self-review and examining the 'quality' of inclusive practice; professional development for staff.

The RA project is still underway and will conclude with a working meeting in April 2017. A range of project outputs are being developed to support work to raise the achievement of all learners, including: an international literature review, practical advice and audit tools for different stakeholder groups (e.g. teachers, school leaders). The implications of project findings will also be summarised for policy makers.

FORMATIVNO SPREMLJANJE UČENCEV S POSEBNIMI POTREBAMI

dr. Ada Holcer Brunauer • ZRSŠ

Formativno spremljanje v zadnjih letih vzbuja veliko zanimanje. Pri tem imata največ zaslug Britanca Paul Black in Dylan Wiliam, ki sta svoje ideje, podprte z raziskavami, objavila v številnih knjigah in člankih. Poudarja pomen aktivne vloge učenca pri izgradnji kakovostnega in trajnega znanja. Pri tem ga učitelj podpira tako, da nenehno ugotavlja, kako učenec napreduje, in prilagaja pouk povratnim informacijam, ki jih pridobi od učenca. Zelo pomembno je, da si učitelj in učenci izmenjujejo povratne informacije z namenom premagovanja vrzeli v učenju ter izboljšanja dosežkov.

V tovrstnem pouku ima učenec veliko možnosti za izražanje svoje individualnosti: iskanje osebnega smisla, načrtovanje in udejanjanje svojih poti, ki so prilagojene njegovim načinom učenja, uveljavljanje svojih zmožnosti in interesov, ohranjanje radovednosti in ustvarjanje (Holcar Brunauer idr., 2017).

Wiliam (2013, str. 123) opisuje formativno spremljanje kot »most med učenjem in poučevanjem«, pri čemer izpostavlja pet »ključnih strategij«:

1. razjasnitev, soudeležnost pri določanju in razumevanje namenov učenja in kriterijev za uspeh,
2. priprava takšnih dejavnosti v razredu, s katerimi je mogoče pridobiti dokaze o učenju,
3. zagotavljanje povratnih informacij, ki učence premikajo naprej,
4. aktiviranje učencev, da postanejo drug drugemu vir poučevanja,
5. aktiviranje učencev za samoobvladovanje njihovega učenja.

Formativno spremljanje je učinkovito, če ga integriramo v poučevanje, ki pa ga je treba v ta namen temeljito reorganizirati: »Kakršno koli novost pri formativnem spremljanju je nemogoče obravnavati kot obrobno spremembo v procesu učenja in poučevanja. Zahteva namreč določeno mero povratnih informacij med učečimi in učiteljem, kar predpostavlja kakovostne interakcije, ki so v osrčju pedagogike« (Black in Wiliam, 1998a, str. 16, v Wiliam, 2013).

Formativno spremljanje ima pozitiven učinek na učenje takrat, ko učitelj kakovostne povratne informacije poda učencem in ko ti vrednotijo svoje delo ter delo drug drugega. Pri tem je ključno, da učitelj nenehno prilagaja poučevanje spoznanjem, ki jih pridobiva v učnem procesu, in je pozoren na potrebe slehernega učenca (Black idr., 2002). Formativno spremljanje ima lahko velik vpliv na izboljšanje dosežkov vseh učencev, posebej učno šibkejših, njihovo učenje in znanje pa sta, ob omogočanju enakih pogojev za vse učence, kakovostnejša. Učenci postanejo enakovredni partnerji v učnem procesu, pri čemer razvijajo bolj poglobljeno znanje in spretnosti učenja, samovrednotenja, vrstniškega vrednotenja ter druge učne

strategije. Učenci, ki so aktivno vključeni v izgrajevanje razumevanja novih pojmov (in ne le v pomnjenje informacij), se učijo vrednotiti svoje delo ter delo vrstnikov glede na kriterije uspešnosti. Tako razvijajo zmožnost samousmerjanja svojega učenja, ki jim bo v pomoč, da bodo živeli kakovostno ter uspešno delovali v skupnosti.

Za pouk, pri katerem učitelji udeležujejo načela formativnega spremljanja, je značilno, da:

- Učenci razumejo, kaj se učijo in zakaj ter kaj bodo morali razumeti, vedeti in znati, da bodo uspešni.
- Učitelji z vprašanji spodbujajo dialog in učencem dajejo dovolj časa za razmislek.
- Učitelji poskrbijo, da je vzdušje v razredu miselno spodbudno, psihološko varno in sproščeno.
- Je učenje socialno in sodelovalno.
- Učenci lahko izkazujejo svoje znanje na različne načine.
- Povratne informacije pogosto pridejo od učencev k učiteljem.
- So učitelji občutljivi za individualne razlike med učenci, še posebej za razlike v njihovem predznanju.
- Se učitelji zavzemajo, da učenci v čim večji meri prevzamejo skrb nad učenjem in razvijejo odgovoren odnos do učenja.

PODPORA OTROKOVIH ZMOŽNOSTI V PROCESU VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA

mag. Simona Rogič Ožek • ZRSŠ

Avtorica prispevka želi opozoriti na možnosti uresničevanja inkluzivne paradigme skozi podporo otrokovih zmožnosti v procesu vzgoje in izobraževanja. Osmisli inkluzijo v vseh programih vzgoje in izobraževanja, v središče postavi otrokove zmožnosti in ne samo standardov znanja ter opozori na prehod iz konceptov in idej na nivo izvedbe.

Izpostavi dileme pri podpori otrokovih zmožnosti in se vpraša, kje, v katerih okoljih programih in s kom skupaj naj bi otroci s posebnimi potrebami uresničevali svoje zmožnosti ter predvsem, katere zmožnosti in na kakšen način? Izpostavi središčni izziv, kako se soočiti z razlikami med otroki, s katerimi se srečujemo v vseh programih vzgoje in izobraževanja in tudi znotraj posamezne skupine otrok s posebnimi potrebami? Sprašuje se, kje je meja in do kje lahko vzdržimo različnost otrok znotraj skupine in s čim si lahko pri tem pomagamo? Ponudi nekatere smernice za podporo otrokovih zmožnosti in uresničevanje inkluzivne paradigme na izvedbenem nivoju v smislu potrebe po nadgradnji že obstoječih pedagoških praks, ki se kažejo v individualizaciji, diferenciaciji in personalizaciji ter uporabi različnih metod, pristopov ter oblik dela.

Ugotavlja, da je za lažje soočanje z razlikami ter za podporo otrokovih zmožnosti ustrezno orodje formativno spremljanje. Poudari uvajanje formativnega spremljanja na področju vzgoje in izobraževanja otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami, ki ga na Zavodu RS za šolstvo sistematično izvajajo zadnje leto. Formativno spremljanje predstavi kot podporo pri učenju otrok, pri čemer razume učenje v širšem smislu. Učenje veščin, prilagoditvenih spretnosti, vedenja, čustvovanja ...

IZZIVI PRI DELU Z OTROKI/MLADOSTNIKI S ČUSTVENIMI IN VEDENJSKIMI TEŽAVAMI/MOTNJAMI

dr. Nataša Zrim Martinjak • Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta

Otroci in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi težavami/motnjami so tisti, ki najbolj vznemirjajo pedagoško prakso. Od nekdaj in še vedno. Stroka danes ponuja mnogo spoznanj o zakonitostih dela s to populacijo. Vemo, da neustrezno, nesprejemljivo, moteče vedenje otrok opozarja na njihove potrebe in da na tem področju dela govorimo o nezadovoljenih osnovnih potrebah. Ti otroci in mladostniki so čustveno in vedenjsko najbolj občutljivi. Imajo enake potrebe kot ostali in ko te niso zadovoljene, postanejo zahteve. Potem nastopijo težave. Otroci in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi težavami/motnjami so otroci s posebnimi potrebami, tako pravi Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. Področje vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami naj bi bilo danes v naši državi relativno urejeno. Pa vendar, kot ugotovimo na podlagi izsledkov raziskave, v kateri smo o tem preverili pri ekspertih iz področja dela z otroki in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi težavami/motnjami, je področje vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami vsaj za te otroke, slabo urejeno in ne izkazuje optimalne skrbi zanje. Vzgojne zavode razumemo kot eksperte na tem področju dela, saj s temi otroci in mladostniki živijo vsak dan in imajo znanje o tem. Njihova vloga v vzgoji in izobraževanju teh otrok in mladostnikov je zelo pomembna, tudi pričakovanja do njih s strani drugih deležnikov so zelo velika, medtem ko pa ti slabo poznajo njihovo vlogo in področje dela. Kar je dodatna omejitev v povezavi s položajem vzgoje in izobraževanja otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami/motnjami in vzgojnih zavodov v slovenskem sistemu vzgoje in izobraževanja, v katerem pravilniki, normativi in standardi ter programi v mnogih primerih ne odговarjajo na potrebe teh otrok. Kot primer posebej mačehovskega odnosa države do tega področja dela gre izpostaviti trenutno veljavni vzgojni program iz leta 2004, ki nikoli ni dočakal lekture in imamo v veljavi neelektorirano verzijo javnega programa. Zato so v tem trenutku pravi izzivi na področju dela z najbolj čustveno in vedenjsko občutljivimi otroki in mladostniki systemske narave. Izziv so spremembe na področju zakonodaje in programov, kot to poudarjajo tudi eksperti, a se jim ne prisluhne saj so manjšina v velikem kolesju vzgoje in izobraževanja. Ustrezna systemska umestitev področja dela z otroki in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi težavami/motnjami, skupaj z vzgojnimi zavodi je nujen pogoj tako za enakopravnejše kot tudi za različno obravnavanje tega področja v okviru vzgoje in izobraževanja. Opozarjati na to je še posebej aktualno v času, ko se na potrebe odgovarja s projektnimi sredstvi in projekti celovito posegajo v dejavnosti ustanov. Vendar otroci in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi težavami/motnjami niso projekti.

BRANJE JE ZA VSE LJUDI

dr. Aksinja Kermauner • Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta

Tatjana Knapp, Saša Fužir, Nevenka Kos • Center za usposabljanje, delo in varstvo
Črna na Koroškem

Resolucija o nacionalnem programu za kulturo priporoča čim večjo dostopnost jezikovnega, knjižnega in drugega gradiva v prilagojenih tehnikah, ki bi osebam s težavami branja zagotovila enake možnosti za sodelovanje v kulturnem življenju. Gre za tehnične in vsebinske prilagoditve najrazličnejših gradiv. Po nekaterih raziskavah je v Sloveniji bralno ovirana celo četrtnina ljudi, prilagojene literature na slovenskem trgu pa je malo ali skoraj nič. Izjeme so Knjižnica slepih in slabovidnih, nekatere knjižne založbe s prilagojenim programom in predvsem Zavod RISA, Center za splošno, funkcionalno in kulturno opismenjevanje s svojim projektom Lahko branje, katerega ustanoviteljici sta Tatjana Knapp in Saša Fužir. Pri Zavodu je v nekaj letih v sodelovanju z drugimi organizacijami izšlo že nekaj knjig, napisanih v lahko berljivi obliki: Romeo in Julija, Visoška kronika, zbirka kratkih zgodb slovenskih avtorjev Naše zgodbe, Pod svobodnim soncem, izdajajo pa tudi časopis 20 minut in imajo lahko berljivo spletno stran. Letos pa je izšel prvi slovenski avtorski roman Cvetje in ogenj v lahko berljivi obliki, ki ga je napisala pisateljica Aksinja Kermauner v sodelovanju z uporabniki CUDV Črna na Koroškem. V našem prispevku bomo govorile o lahkem branju, navedle nekaj osnovnih pravil pri oblikovanju besedila v lahko berljivo obliko ter osvetlile vsebinske prilagoditve. Avtorica bo s sodelavci predstavila roman Cvetje in ogenj, prvega iz zbirke Julija in Peter. Predstavile pa bomo tudi novoustanovljeno društvo LaBra, ki združuje strokovnjake z mnogih področij. Skrbelo bo za razvoj, uporabo in spremljanje smernic lahkega branja v Sloveniji ter za ostale oblike prilagojenih komunikacij, kakor je to v navadi v tujini, npr. na Švedskem, Norveškem itd. Dostopnost lahkega branja pripomore k boljši pismenosti, višji samozavesti bralcev, izboljšajo se socialne in komunikacijske veščine, bralci imajo dostop do informacij. Z aktivnimi in zadovoljnimi posamezniki pridobi celotna skupnost, ki tako postaja vedno bolj inkluzivna.

SPECIJALNA PEDAGOGIJA, DISKRIMINACIJA U INKLUZIJI

Zlatko Bukvić • Centar za odgoj i obrazovanje Tomislav Špoljar, Varaždin, Savez edukacijskih rehabilitatora Hrvatske

Odgojno - obrazovna inkluzija prema mnogim je autorima prvenstveno usmjerena na socijalne aspekte sudjelovanja učenika s teškoćama u međusobnim interakcijama s vršnjacima u redovitim razrednim odjelima. Iako je značajan naglasak upravo na odgojno-obrazovnoj inkluziji, njezin je cilj potpuno uključivanje osoba s invaliditetom u neposrednu životnu sredinu i lokalnu zajednicu. Primjereno obrazovanje pravo je svakog učenika koji se suočava s ograničenjima u savladavanju nastavnih sadržaja, a koji proizlaze iz obilježja teškoće i funkcioniranja učenika ili iz neprimjerenih strategija podrške i poučavanja.

Poznato je da podršku učenicima u školama pružaju pomagači u nastavi koji vrlo često nemaju psihološko-pedagoške kompetencije čime predstavljaju dvostruki standard u odnosu na učenike s teškoćama i faktor diskriminacije u odnosu na standardno razvijene učenike koji imaju educiranog učitelja. Dokazani su višestruko nepovoljni učinci pomagača u nastavi na prihvaćenost učenika s teškoćama među vršnjacima. Sukladno tome učenici koji imaju pomagača ostvaruju značajno manje interakcije s vršnjacima, izolirani su od vršnjaka i zanemareni od strane učitelja, najčešće nemaju prijatelja u razrednom odjelu i komuniciraju jedino s pomagačem. Svakako je potrebno razmotriti činjenicu da je odgojno-obrazovno uključivanje i jedino postojeće jer učenici s teškoćama druženje i interakciju s vršnjacima doživljavaju isključivo u školskom prostoru.

U odnosu na redovite uvjete odgoja i obrazovanje te u odnosu na specijalne škole, važno je naglasiti njihove prednosti i nedostatke. Prednosti i nedostaci pojedinog oblika školovanja za učenike s teškoćama sagledavaju se u odnosu na razinu njihove koristi i dobrobiti, ali i na razinu dobrobiti koju ostvaruju učenici bez teškoća u tim razredima.

INOVATIVNOST PRI DELU Z OSEBAMI S POSEBNIMI POTREBAMI

Zarika Snoj Verbovšek, Mojca Bergant Dražetič • Javna agencija za knjigo Republike Slovenije

V prispevku predstavljamo projekt »Vključujemo in aktiviramo!«, ki ga v letih 2016–2019 izvajamo na Javni agenciji za knjigo Republike Slovenije, sofinancira pa ga Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada.

Njegov namen sta socialna aktivacija in opolnomočenje ciljnih ranljivih družbenih skupin za približevanje trgu dela s poudarkom na kulturni komponenti in ustvarjalnosti. Na delavnicah, ki jih izvajajo izbrani mentorji (to so slovenski pisatelji, pesniki in ilustratorji), udeležence na podlagi obravnavanega slovenskega leposlovja spodbujamo, da razvijajo lastno ustvarjalnost, svoje kulturne potenciale, izboljšajo socialne veščine, izboljšujejo svojo digitalno pismenost (uporabljajo bralnike in se spoznavajo z e-knjigo), se kreativno izražajo, javno nastopajo in se tako v največji možni meri vključujejo v družbo.

Eden izmed vidnejših, oprijemljivejših in več kot uspešnih rezultatov celoletnega dela mentorjev z udeleženci delavnic je tudi vsebinsko in oblikovno dovršen zbornik z naslovom *Človeško srce čudna je stvar*. V njem so zbrani besedilni in likovni izdelki lanskoletnih udeležencev projekta, ki pa jih dopolnjujejo tudi poglobljene spremne besede mentorjev, v katerih so ti slikovito ponazorili, kako so potekala njihova druženja z udeleženci delavnic.

Po zaključku prvega leta usposabljanj v različnih institucijah po Sloveniji (CUDV Dolfke Boštjančič Draga, CUDV Črna na Koroškem, CUDV Dobrna in ZUDV dr. Marijana Borštnarja Dornava) so odzivi na naš program izjemno pozitivni, zato si želimo v naslednjih letih k sodelovanju pritegniti še druge sorodne institucije.

UPORABA RISANK ZA USPEŠNEJŠE OPISMENJEVANJE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI

Petra Premrl • OŠ Danila Lokarja Ajdovščina

Golli (1996) opismenjevanje opredeljuje kot fazo v pridobivanju funkcionalne pismenosti, ki se neformalno začne v zgodnji predšolski dobi, nadaljuje pa formalno načrtno in sistematično s šolanjem. Branje in pisanje pri tem nista ločena procesa, zato njuno učenje ne more potekati ločeno. Z vstopom v šolo se pri otrocih začne sistematično opismenjevanje. To poteka skozi igro, ki ima cilje, ki so v učnem načrtu. Učni načrt za slovenščino predvideva sistematično opismenjevanje skozi prvo triletje, torej v prvem, drugem in tretjem razredu. Pri učencih z lažjo motnjo, ki so v pretežnem deležu vključeni v osnovnošolsko izobraževanje s prilagojenim programom z nižjim izobrazbenim standardom, potek opismenjevanja sega še v peti in šesti razred šolanja. Ker pa imajo učenci z lažjo motnjo v duševnem razvoju znižane sposobnosti za učenje in usvajanje splošnih znanj, jim moramo proces opismenjevanja približati ter ga narediti dostopnega vsakemu posamezniku v razredu. V ta namen smo v pouk začetnega opismenjevanja vključili igro, ki je potekala na osnovi predvajanja risanke. Avtorica Peštaj (2009) pravi, da dobre risanke spodbujajo otrokov čustveni, miselni, govorni, socialni razvoj in učenje. Kriterija za dobro risanko sta zanimiva, privlačna, zabavna in poučna zgodba ter kakovostne ilustracije. Risanke postajajo ena od modernih metod izobraževanja, ki delujejo na aktiviranju otrokove domišljije, ga izobražujejo in zabavajo (Eman in Naglaa, 2010). Risanke torej služijo kot učno gradivo, ki predstavlja pomemben element v vzgojno-izobraževalnem procesu (Repolusk, 2009). Tako smo za opismenjevanje ustvarili risanke, ki so izzvale vsakega učenca k doseganju cilja. Pripravili smo petindvajset risankah o posameznih glasovih, ki so v posamezni vsebini risanke poleg glasu skrivala tudi simbol za glas, gib ter mimiko obraza. Pri uporabi risank pri pouku je potrebno izhajati iz tega, da učenci največ pridobijo preko osebnega doživljanja, treba pa je upoštevati tudi njihove izkušnje in zamisli, zato naj bi dejavnosti oblikovali čim bolj konkretno. Na podlagi risanke je sledila obnova le te preko dramske uprizoritve, temeljitejši pogovor o predvajani vsebini, skupaj z učenci smo ustvarili gib, ki nakazuje obravnavano črko, črko smo oblikovali s telesom, nato so sledile grafomotorične vaje pisanja črk, ki so postopoma prešle tudi na vaje branja. Po istem postopku so si sledile še nadaljnje obravnave črk. Učitelj je z uporabo risank učencem na zanimiv način približal določene teme. Uporaba risank pripomore k boljši klimi v razredu in učenci ob sproščenosti bolj spontano pridobijo nova spoznanja, pouk pa je zaradi njihove uporabe privlačnejši, uspehi pa so merljivi.

OBLIKOVANJE PRILAGODITEV ZA OTROKE IN UČENCE Z OKVARO VIDNE FUNKCIJE

Mateja Maljevac • Center IRIS

Okvara vidne funkcije je nevrološka okvara vida, ki je v zadnjih letih vedno pogosteje diagnosticirana, a še vedno ostaja velik del otrok z okvaro vidne funkcije spregledan, predvsem med otroki, ki že imajo ustrezno opredeljeno primarno vrsto posebnih potreb. Glede na tuje raziskave Shaman (2009) navaja, da imajo otroci z okvaro vidne funkcije v velikem deležu prisotne tudi druge težave: motnje v duševnem razvoju (87%), epilepsijo (65%), cerebralno paralizo (38%) in izgubo sluha (16%). Po slovenski definiciji je okvara vidne funkcije izražena kot posledica obolenja in/ali delovanja osrednjega živčnega sistema. Za postavitev diagnoze okvare vidne funkcije so tako potrebni znaki okvar osrednjega živčevja po objektivnih preiskavah. Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami navajajo naslednje postavke: – težave z vidno pozornostjo, – težave z vidno kompleksnostjo, – motnje pogleda in fiksacije, – zakasnel, upočasnen vidni odgovor, – odsoten, netipičen vidni odgovor (npr. reakcije na grozečo nevarnost), – neustrezno vidno-motorično vedenje (npr. koordinacija oko – roka), – neučinkovita vidna percepcija, – vidna agnozija. (Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami, 2015). Pedagoška definicija okvare vidne funkcije torej poudarja tipične vizualne odzive na ljudi, okolico, materiale, zato je intervencija ob zaznanih težavah bistvenega pomena. Utopično je pričakovati, da bodo v relativno kratkem času vsi otroci dobili ustrezno opredelitev in posledično pomoč, zato je potrebno strokovno izobraziti kader, da bodo prepoznali in ustrezno intervenirali ob netipičnem vidnem funkcioniranju otrok in učencev. V nadaljevanju prispevka bodo predstavljeni konkretni primeri prilagoditev in pomoči ob zaznanih težavah.

STROKOVNI JEZIK SPECIALNO REHABILITACIJSKE PEDAGOGIKE

dr. Bojana Globačnik • Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta

Razvoj posamezne stroke se med drugim kaže v uporabi primernih strokovnih izrazov. Specialno rehabilitacijska pedagogika in z njo povezane znanstvene discipline uporablja zelo raznoliko izrazoslovje. V ospredju njene strokovnosti postavlja vprašanja etike in deontologije, ki v veliki meri prispevata k ugledu stroke. Omenjeno področje dela v vsakdanjem življenju ljudi pridobiva na veljavi, saj je število upravičencev, potrebnih storitev s tega področja, vsak dan večje. usklajeno strokovno izrazje je eden izmed pogojev razumevanja sodobne doktrine in inkluzivnih procesov. prispevek želi poudariti težavo nekaterih izrazov (ob nastajanju novi) v strokovni praksi, ter potrebo po sistematičnih aktivnostih na področju terminoloških in strokovnih slovarjev, ki bi bili v pomoč strokovnjakom v praksi, profesorjem, prevajalcem in študentom najširšega področja pedagogike.

OPAZOVANJE NEKATERIH VEŠČIN OTROK V JASLIČNIH ODDELKIH VRTCA

Anita Zupanc • Osnovna šola Prebold

dr. Bojana Globačnik • Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta

Opazovanje nekaterih veščin otrok v jasličnih oddelkih vrtca Prvih nekaj let otrokovega življenja je bistvenega pomena za razvoj govora, kognitivnih spretnosti in sposobnosti, zato je pomembno, da so dejavnosti in strategije za razvoj le-teh načrtovane. Otroci potrebujejo stimulacijo, pozitiven vzgled ter stik z odraslo osebo. Možnosti in strategije za razvoj govora so raznovrstne, potekajo skozi igro, preko dnevnih interakcij in izkušenj, ki pomagajo otrokom, da razvijajo svoje jezikovne spretnosti. Poleg dejavnikov razvoja govora, ki so povezani z organskimi pogoji ter vplivi okolja, v katerem se otrok razvoja, so pomembne tudi kakovostne govorne spodbude s strani okolice. Vrtec je s svojimi jezikovnimi dejavnostmi okolje, bogato z različnimi vplivi, ki so pomembni za govorni razvoj otroka govornem razvoju otroka. V osrednjem delu prispevka predstavljamo del rezultatov raziskave o strategijah govora za razvoj pri najmlajših otrocih. V raziskavi je bil pripravljen nabor reakcij in odzivov predšolskih otrok do 2. leta kronološke starosti. Za zbiranje podatkov smo uporabili opazovalno listo, sestavljeno na podlagi standardiziranih opazovalnih listov oziroma razvojnih mejnikov iz različne literature. Opazovali smo njihovo bebljanje in zgodnji govorni razvoj, interakcijo z odraslo osebo, igro z vrstniki ter motoriko, pri čemer smo preverili vlogo spola in starosti otroka ter izobrazbo staršev. Na ta način želimo bolj sistematično spremljati vse PO v vrtcu Prebold, poudariti vpliv zgodnjih spodbud zaradi lažjega prepoznavanja odklonov v razvoju ter pomen zgodnje obravnave kot preventivne dejavnosti.

ČUSTVENO OPISMENJEVANJE UČENCEV

Kristina Višaticki, Zdenka Černelič • Osnovna šola Minke Namestnik - Sonje Slovenska Bistrica

Na dogodke, misli in zaznave se odzove, ko ocenimo, da so nam pomembni. Naši čustveni odzivi so povezani z vrednostnim sistemom, ki ga imamo. Čustva, ki so kompleksni fiziološki, kognitivni, motivacijski in vedenjski procesi, imajo pomembno vlogo v razvoju človekovega samozavedanja in pri pridobivanju nadzora nad izražanjem čustvenih stanj. Pomagajo nam strukturirati dogodke in smiselno povzemati dogajanje zunaj in znotraj sebe. Vplivajo na procesiranje informacij in naše povezovanje z okoljem. Z opazovanjem, neposredno izkušnjo in odzivi na izkušnjo izgrajujemo svojo čustveno pismenost in čustveno inteligenco. Ta postaja pri vključevanju v družbo in izgradnji osebne poklicne kariere enako pomembna ali celo pomembnejša, kot dosežena stopnja izobrazbe in strokovna usposobljenost. Domače okolje se pogosto sooča z nenadnimi spremembami, nestabilnostjo in pomanjkanjem časa, zato težje zagotavlja raznovrstne pogoje za ustrezen čustven razvoj otrok. Šola kot družbena ustanova, mora razvijati in izvajati različne preventivne, splošne in posebne dejavnosti in programe za krepitev, edukacijo in regulacijo čustvenih in vedenjskih težav ter razvoj čustvene inteligence učencev. Otroci s posebnimi potrebami imajo pogosto poleg drugih motenj tudi težave s področja vedenja ter čustvovanja in potrebujejo splošno, individualno ter skupinsko pomoč. Podatki zdravstvenih ustanov kažejo, da se pojavlja vedno več simptomov psihičnih težav pri otrocih in odraslih ter da se psihične težave kažejo pri vedno mlajših otrocih. Mobilni socialni pedagoginji Kristina Višaticki in Zdenka Černelič, zaposleni v OŠ Minke Namestnik – Sonje v Slovenski Bistrici, sva razvili splošni in posebni program čustvenega opismenjevanja ter odpravljanja čustvenih in vedenjskih težav učencev. Program kot izobraževanje in delavnico izvajava tudi za pedagoške in strokovne delavce. V okviru dni dejavnosti, individualnega in skupinskega dela z učenci spoznavamo osnovna čustva, telesne in psihične znake izražanja čustev, sprožilce, čustvovanje merimo s termometrom, spoznavamo ustrezne in neustrezne načine izražanja posameznega čustva, preko iger vlog rešujemo težave ter se učimo različnih načinov sproščanja.

VRT ČUTIL ZA SLEPE IN SLABOVIDNE UČENCE NA OŠ FRANCETA PREŠERNA KRAJNJU

Jurij Marussig • OŠ Franceta Prešerna Kranj, Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta

V okviru interesne dejavnosti METODE DELA S SLEPIMI IN SLABOVIDNIMI SOŠOLCI, ki jo vodim na osnovni šoli Franceta Prešerna Kranj z namenom inkluzivnega izobraževanja mladih ter uvajanja inovativnih metod pri delu z OPP, bo v tem šolskem letu zaživel vrt čutil za slepe in slabovidne učence. Vrt čutil nastaja v okviru projekta ZA LEPŠO ŠOLO, ki ga je razpisala trgovina Merkur in nas uvrstila med deset najinovativnejših idej, ki jih je finančno podprla. Vrt čutil bo vseboval čutne točke, kjer bodo slepi in slabovidni učenci s pomočjo tipa spoznavali različne strukture materialov, predmetov in stvari ter rastlin in se tako urili v tipnem zaznavanju okolice. Poleg tega bodo pridobivali na orientaciji in ravnotežju ter se učili pravilne uporabe bele palice. Ker zasnova vrta temelji na inkluzivni paradigmi, bo vrt čutil učno pripomogel tudi videčim učencem, saj bodo lahko preizkusili svoje tipne zaznave ter se hkrati spoznavali s svetom slepih in slabovidnih sošolcev. To je eden od temeljev inkluzivne šole, torej spoznavanje medsebojne različnosti, učenje medsebojne strpnosti in razvijanje empatije. Z inkluzijo namreč pridobivamo vsi med seboj različni in to je edina pot, ki vodi v razvoj strpnostnih in trdnostnih medčloveških odnosov. Eden najpomembnejših ciljev našega projekta je mladim ljudem pokazati in jih naučiti, da smo si vsi med seboj različni in še tako različni od nas imajo pravico živeti med nami.

OPISMENJEVANJE OTROK Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU PO LOGOGRAFSKI METODI

Aleksandra Škoflek • OŠ dr. Ljudevita Pivka Ptuj

Opismenjevanje je pomemben del vzgojno-izobraževalnega procesa za vse otroke, tudi za otroke z zmernimi motnjami v duševnem razvoju. Veščina branja otrokom z zmernimi motnjami v duševnem razvoju posredno omogoča možnost vključevanja v širšo družbo, večjo neodvisnost v vsakdanjem življenju, vpliva na oblikovanje pozitivne samopodobe, spodbuja govorni in jezikovni razvoj, kar povečuje kvaliteto njihovega življenja. Večina otrok z zmernimi motnjami v duševnem razvoju ne razume koncepta branja. Črke so običajno neznani simboli, ki zanje nimajo pomena. V šolskih letih 2014/15 in 2015/16 smo na OŠ dr. Ljudevita Pivka na Ptuj spodbujali pismenost deklice z downovim sindromom po metodi logografskega branja. Logografska metoda temelji na vizualnem prepoznavanju celih besed. Izhodišče te metode je sistematično učenje branja besed s pomočjo vizualnih ključev, ki se jih otrok najprej nauči uporabljati, nato z njihovo pomočjo prepozna besede, jih utrjuje in na koncu prepozna brez opor. Logografska metoda se je pokazala kot uspešna, saj je v tem času deklica uspešno prepoznala več kot 50 besed. Usvojene besede je uspešno prepoznavala v stavkih in si tako postopno po majhnih korakih pridobivala zavedanje, da so posamezne besede sestavljene iz črk. V šolskem letu 2016/17 nadaljujemo s sistematičnim opismenjevanjem po metodi logografskega branja, in sicer z učenjem črk, kar omenjena metoda opredeljuje kot nadaljevalno fazo, preko katere je mogoče otroka pripeljati do analitično-sintetičnega branja oz. do določene ravni samostojnega branja. Otrok v tej fazi postopoma pridobiva zavedanje, da so posamezne besede sestavljene iz črk, katere poskuša tudi vezati.

STENSKA TIPNA ZGODBA: ČUDEŽNO POTOVANJE DEKLICE ADE IN KUŽKA BENIJA

Raša Urbas • Naravoslovnotehniška fakulteta, Oddelek za tekstilstvo, grafiko in oblikovanje, Katedra za informacijsko in grafično tehnologijo, Ljubljana

Aksinja Kermauner • Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta

Mitja Reichenberg • Fakulteta za medije, Ljubljana, SAE Institute, Akademija umetnosti, Univerza v Novi Gorici

Urška Stankovič Elesini • Naravoslovnotehniška fakulteta, Oddelek za tekstilstvo, grafiko in oblikovanje, Katedra za informacijsko in grafično tehnologijo, Ljubljana

Stenska tipanka na stopnišču Centra IRIS (Center za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje za slepe in slabovidne, nekdanji Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani) je nastala iz želje približati svet črk slepim otrokom, med nastajanjem pa se je razvila v napeto potovanje deklice Ade in psička Benija, ki se odvija kar po stopnišču Centra. Zgodbo je prispevala Aksinja Kermauner, glasbo Mitja Reichenberg. Unikatna stenska tipanka slepim in slabovidnim otrokom svet predstavi na multimodalen način, s pomočjo tipa, zvoka in vida. Postopoma poimenuje osebe, živali in predmete od A do Ž in tako prikaže vse črke brajeve in vidne abecede. Slepim in slabovidnim otroci lahko spoznajo tipne lastnosti živali, ki nastopajo v pravljici (veverica, jež, sova, kača, rajska ptica ...), in jih tudi slišijo. Pravljica je namreč ozvočena, otroci pa lahko zraven zapojejo pesmico, ki jih spremlja vse do konca zgodbe in je napisana prav v ta namen. V proces so vključene tudi taktilne igre. Slepim in slabovidnim otroci so tako na enem mestu dobili pripomoček za zgodnje opismenjevanje v brajici, urjenje vida, sluha in tipa, fine motorike, kakor tudi za izpopolnjevanje vsakdanjih veščin, kot je zapenjanje gumbov, zadrge, zavezovanje pentelj in vezalk itd. Stenska tipanka združuje znanja s področja tiflopedagogike, grafične in tekstilne tehnologije, oblikovanja, glasbe in pripovedništva ter likovne upodobitve. Ob vsem tem pa je zelo pomembno to, da je otrok ob tipanki aktivno udeležen. Tipna pravljica razvija socialni vidik, saj spodbuja senzibilizacijo polnočutnih otrok, ki si bodo tipno zgodbo ogledovali. Poleg vsega naštetega je namenjena vsem otrokom, mladostnikom in odraslim kot primer dobre prakse na področju otrok s posebnimi potrebami. Ima globlje sporočilo, in sicer, da zaklad niso materialne stvari, pač pa pristno prijateljstvo. Stensko tipanko je dve leti izdelovalo okoli 15 strokovnjakov z različnih fakultet in je prvi tak projekt v Sloveniji in sosednjih državah.

PRIKAZ STRUKTURIRANEGA ŠOLSKEGA DOPOLDNEVA V DVEH ŠOLSKIH SKUPINAH UČENCEV Z AVTIZMOM V POSEBNEM PROGRAMU VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA – UČENJE S POMOČJO PREDALOV

Zdenka Virant, Tina Harman • CUDV DRAGA, IG

Rutine in predvidljivo okolje učencem z avtizmom pomenijo občutek varnosti. Da bi potek pouka kar najbolje prilagodili specifičnim potrebam naših učencev, je pouk strukturiran na štirih nivojih: čas, prostor, delovni proces in struktura naloge. Učenci v opisovanih šolskih skupinah imajo šolsko dopoldne razdeljeno na posamezne dele pouka, ki so jim prikazani s pomočjo slikovne podpore. Pouk je razdeljen na: delo v skupini, individualno učenje, športne dejavnosti, dodatne obravnave, priljubljene dejavnosti (zvezdica), malico in občasno dodatne dejavnosti (izleti, prireditve ...). V prispevku se osredotočava na del pouka, ki ga poimenujemo »učenje«. Gre za sistem učenja, kateremu je osnova individualni delovni prostor, ki ga omogočata miza in predalnik s petimi predali. Individualni delovni prostori so načrtno izbrani tako, da posameznikom omogočajo čim boljše pogoje za učenje glede na njihove posebnosti (odmaknjenost od ostalih, pregled nad prostorom in dogajanjem v njem, pregled nad vstopanjem ljudi v učilnico, čim večja odmaknjenost od motečih dražljajev ...). Poleg delovnega prostora je pomembna tudi organizacija delovnega procesa, ki ji učenci sledijo s pomočjo slikovne opore in poteka od zgoraj navzdol. Kljub temu, da so v obeh šolskih skupinah večinoma učenci z avtizmom, so si med seboj zelo različni po mnogih kriterijih. Učni materiali, ki so učencem ob začetku pouka vnaprej pripravljene v predale, so izbrani glede na njihove individualne sposobnosti. Vsi materiali so pripravljene tako, da je jasno razvidno kaj in koliko je potrebno narediti ter kdaj je naloga končana. Jasno mora biti razvidno tudi kaj se zgodi po opravljeni nalogi. Pomembna cilja takšnega učenja sta med drugimi tudi čim večja samostojnost, ki jo na takšen način učenci lahko dosežejo in izvajanje zaposlitev s svojim tempom.

AFS METODA ZA KOREKCIJO TEŽAV PRI DISLEKSIVI

Nataša Vanček • OŠ Vencija Perka, Domžale

V letu 2016 sem postala certificirana trenerka za disleksijo in bom predstavila metodo AFS in njeno rabo pri otrocih z disleksijo. Metoda AFS je pedagoško-didaktična metoda, ki temelji na multisenzornem učenju in dognanjih, da ljudje z disleksijo predelujejo informacije na drugačen način. Zato ne potrebujejo samo vaje pisanja in branja, temveč poudarja pomen razvoja pozornosti in zaznavnih funkcij. AFS metoda je sistematična in dobro strukturirana metoda, ki se osredotoča na tri področja: A (Attention)- razvijanje pozornosti pri pisanju in branju, F (Function) - ciljno razvijanje zaznavnih (senzornih) funkcij in S (Symptom) - trening za izboljšanje simptomov, napak. Omenjena področja predstavljajo osnovni okvir metode, ki se ga je potrebno držati, hkrati pa velja za odprto metodo, saj pušča trenerju svobodo pri izbiri sredstev in pristopov za razvijanje teh področij. AFS metoda zajema tudi diagnostični test (Dyslexia Screening Test), kjer se preveri funkcioniranje otroka na vseh treh področjih. Test AFS je računalniški postopek, ki zajema naloge iz področja pozornosti, področja vizualnih in avditivnih zaznav, ki se delijo na podpodročja diferenciacije, spomina in srečnice ter področje prostorskih zaznav, ki zajema podpodročje telesne sheme in prostorske orientacije. Poseben del je namenjen področju pisanja in branja. Na podlagi otrokovih rezultatov testa, se naredi individualni načrt pomoči po metodi AFS, ki zajema tudi vsakodnevno delo doma. Vsaka ure je sestavljena iz treh komponent; iz dejavnosti za razvijanje pozornosti in aktivnosti (A), sledi trening zaznavne funkcije in podpodročja, ki je najbolj prizadeto (F), nato sledi še delo na simptomih oz. napakah pri branju ali pisanju (S). Metoda AFS daje treningu senzornih funkcij večjo pomembnost kot samemu delu na simptomih, saj lahko edino z izboljšanjem senzornih funkcij, pričakujemo napredek in uspeh pri otrocih z disleksijo. Metoda AFS zahteva za razvijanje zaznavnih funkcij dosledno in ciljno uporabo raznolikih vaj z rabo simbolov in brez teh (črke, številke). Tretja komponenta treninga je delo na otrokovih napakah pri pisanju in branju, kjer se prav tako upoštevajo določene zakonitosti. Delo se vedno začne s treningom abecede (ABC terning), saj abeceda predstavlja osnovo vsakega jezika. Sledi ozaveščanje o besednih vrstah in nato še delo z besedami, ki je zelo pomemben del metode in je vnaprej določeno s tremi koraki. Tudi pri učenju branja se upoštevajo določene zakonitosti. V zadnjem letu obravnavam otroke z disleksijo po tej metodi in ugotavljam, da otroci zaradi res sistematične priprave hitreje in bolje napredujejo.

INOVATIVNI PRISTOPI V DOLGOTRAJNI REHABILITACIJI OSEB S PMP - PROGRESIVNA REHABILITACIJA ŽIVČNOMIŠIČNIH DISFUNKCIJ

Monika Tuš, Jasna Vešligaj-Damiš • Center Naprej

Davor Puhak • PROSKI

Med številnimi posledicami pridobljenih možganskih poškodb so tudi težave z ravnotežjem in koordinacijo. Zavedajoč se tega dejstva smo se v Centru Naprej odločili, da bomo v naše rehabilitacijske programe uvedli nov pristop k živčnomišični in motorični rehabilitaciji naših uporabnikov s pomočjo naprave za trening, imenovane PRO SKI SIMULATOR.

Glavni cilj raziskave je bil poiskati razlike med rezultati testov ravnotežja, koordinacije in ritma gibanja pred in po 10-ih vadbah na PRO SKI SIMULATORJU. Uporabili smo teste za statično in dinamično ravnotežje. Prvi test je bil opravljen 18. novembra 2015, zadnji pa 3. februarja 2016. V raziskavo je bilo vključenih 11 uporabnikov v dveh skupinah, ločenih glede na njihove kognitivne in fizične sposobnosti, vsi pa so bili hkrati vključeni tudi v ostale vsakodnevne rehabilitacijske programe.

Ravnotežje smo testirali s štirimi testi. Prvi trije so bili usmerjeni v statično ravnotežje leve in desne strani telesa. Rezultati so pokazali, da se je statično ravnotežje izboljšalo za cca 80% po 10-ih vadbah na obeh straneh. S četrtem testom smo ocenjevali dinamično ravnotežje na podlagi dveh komponent - čas in število ponovitev. Rezultati so pokazali, da je bilo dinamično ravnotežje, merjeno s številom ponovitev, boljše za več kot 200%, medtem ko se je časovna komponenta izboljšala za več kot 150%. Koordinacija in ritem gibanja. Tudi tu smo izvedli štiri teste na dveh različnih poligonih. Merjeni komponenti sta bili čas in pravilno izvedene vnaprej določene naloge. Rezultati so pokazali znatno izboljšanje obeh merjenih komponent z manjšo razliko med prvo in drugo skupino preiskovancev.

Rezultati raziskave so pokazali, da je naš inovativni pristop progresivne rehabilitacije iz strokovnega vidika zelo primeren za osebe s pridobljeno možgansko poškodbo, hkrati pa je bil vsem vključenim zelo zanimiv. Edini pogoj za pozitivne rezultate je, da so naloge prilagojene posebnim potrebam oseb s pridobljeno možgansko poškodbo.

OTROK Z AVTIZMOM IN NAČIN DELA PRI POUKU PREDMETA ŠPORT

Tanja Lozej • OŠ Kozara Nova Gorica

Gibanje je posebej za otroke in mladostnike z motnjami v razvoju pomemben dejavnik v socialnem in fizičnem razvoju. Preudarno načrtovane gibalne aktivnosti izboljšujejo psihofizično stanje in imajo velik pomen pri vzpostavljanju socialnih stikov, posebno pri otrocih z avtistično motnjo. Pouk predmeta šport poteka v telovadnici, na igrišču, igralih, v okviru športnih dni, plavalnega tečaja, v naravi, na sprehodu, ki je lahko tudi športno obarvan, v razredu in drugod v okviru medpredmetnih povezav. Pri delu z otrokom z AM je potrebno željene aktivnosti vnesti v strukturiran urnik. Izbrati moramo take vsebine in znotraj teh take naloge, da dosežemo načrtovani/e cilj/e in s tem učenčev napredek. Tekom šolskega dne otrok z AM uporablja strukturiran urnik, ki mora biti v njegovem vidnem polju. Z njim upravlja sam ali s pomočjo učitelja. Z urnikom želimo vplivati na otrokovo samostojnost. Ustvarjanje primerne učnega okolja v okviru pouka športa je ključnega pomena za napredek posameznega otroka z AM. Učitelj športa mora aktivno sodelovati z ostalimi strokovnimi delavci in spremljevalcem. V prvi vrsti pa mora poznati otrokove specifične posebnosti, potrebe (senzorično področje, prisotnost avtoagresivnega / agresivnega vedenja,...). Hkrati pa učitelj ne sme pozabiti na vse ostale otroke v skupini. Nujna je tudi uporaba materiala, ki ga ima otrok (komunikacijska knjiga PECS, Activity Boarda - tablica dejavnosti, slička »STOP«, »naredi enako, posnemaj«,...). Ustrezna organizacija prostora, aktivnosti, časa in pravil ter težnja k čim boljšemu sodelovanju s sošolci bo prinesla razvoj in zadoščenje vseh udeležencev pri izvedbi predmeta šport. Ključnega pomena pa je predhodno dobro poznavanje otroka z AM in ostalih otrok.

PRIPRAVA NA SPREJEM PRVOŠOLCA Z AVTIZMOM V ŠOLO

Tanja Lozej, Erika Perić • OŠ Kozara Nova Gorica

V prispevku bom prikazala izkušnje iz prakse o tem, kako poteka priprava na sprejem prvošolca z avtizmom na šoli, v kateri sem zaposlena. Koraki priprave na sprejem prvošolca z avtizmom: 1. Starši sami ali v spremstvu strokovnega osebja ustanove, v kateri je otrok trenutno obravnavan, pridejo na informativni ogled in pogovor. 2. Starši se z ravnateljem dogovorijo za hospitacijo v enem od oddelkov na šoli. 3. Naslednji zelo pomemben korak je zbiranje podatkov o bodočem prvošolcu. Ta korak običajno izpeljemo na dva načina: s pogovorom s starši, na predstavitvenem timu v ustanovi, kjer je otrok trenutno obravnavan. 4. S starši se dogovorimo za prvi obisk bodočega prvošolca na naši šoli. 5. V tednih pred prvim šolskim dnevom s pomočjo predhodnih informacij, ki smo jih pridobili od staršev in strokovnih delavcev, ki obravnavajo otroka, zanj pripravimo primerno učno okolje. 6. Sledi organizacija prvega šolskega dne. Pri organizaciji sprejema za prvošolce poskušamo v čim večji meri upoštevati interesna področja otrok prvošolcev in seveda njihove posebne potrebe. Največja nagrada za otroka, starše in nas strokovne delavce je to, da otrok po prvem šolskem dnevu izrazi željo, da bi naslednji dan ponovno šel v šolo, oziroma, da se drugi šolski dan ne upira prihodu v šolo. Prav tako je pomemben odnos do šole, ki si ga ustvarijo starši glede na prvi vtis, ki so ga pridobili ob sprejemu prvošolcev. Tudi učitelj, ki bo prvošolce spremljal skozi prvo leto šolanja, je po uspešno opravljenem sprejemu prvošolcev samozavestnejši. S svojo energijo otrokom izžareva varnost in toplino, ki je za dobro počutje prvošolcev izjemnega pomena.

PRILAGOJEN PROGRAM ZA PREDŠOLSKE OTROKE V CIRIUS VIPAVA

Ana Boštjančič • CIRIUS Vipava

V svojem prispevku bi rada predstavila potek dela v skupini vrtca v Centru za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje Vipava. Glede na to da smo del šolske ustanove in ne rednega vrtca je naša organizacija dela precej drugačna. Delo je osnovano na kurikulumu za vrtce in prilagoditvah za prilagojen program, na IPjih posameznih otrok, poleg tega pa tudi na osnovi navodil in smernic našega terapevtskega osebja (delovna terapevtka, fizioterapevtka in logopedinja). V naše delo se terapevti vključujejo vsakodnevno, preko posameznih terapij otroku, kot tudi s strokovno podporo delavkam v oddelku. Otroci so vključeni v različne dodatne dejavnosti kot so plesne vaje (vodi logopedinja), igralne urice (vodijo delovne terapevtke;), jahanje (organizira hipoterapevtka), terapija s psom. Slednja poteka enkrat tedensko v prostorih vrtca; Poleg sodelovanja znotraj hiše se vedno bolj povezujemo tudi s širšim okoljem, predvsem z rednim vrtcem Vipava, kamor prehajata dva naša otroka v spremstvu specialne pedagoginje enkrat tedensko.

UPORABA RAČUNALNIŠKE IN PODPORNE TEHNOLOGIJE PRI OSEBAH Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU V VSAKODNEM ŽIVLJENJU – RAZVOJ PROGRAMOV USPOSABLJANJA V OKVIRU idITC PROJEKTA

Silva Bajde, Lidija Pavlin, idr. • CUDV Draga, Ig

Informacijska tehnologija se razvija hitro in ponuja programe/aplikacije, ki pomagajo posamezniku k večji stopnji samostojnosti. V prispevku je predstavljeno, kako si osebe z motnjami v duševnem razvoju lahko pomagajo z računalniško tehnologijo. Projekt idITC, (Razvoj programov za usposabljanje oseb z motnjami v duševnem razvoju preko računalniške in informacijske tehnologije), ki se izvaja v okviru mednarodnega projekta Erasmus+ 2015, želi približati uporabo računalnika, tablice in pametnega telefona osebam z motnjami v duševnem razvoju. Projekt spodbuja uporabnike, svojce in strokovne delavce, da uporabljajo obstoječe računalniške programe. S partnerji iz 5 držav (Hrvaška, Španija, Portugalska, Italija, Slovenija) smo pripravili 14 aplikacij/programov, ki jih uporabljajo tudi osebe z motnjami v duševnem razvoju. V razvoju je internetna stran, kjer se bodo uporabniki naučili uporabe posamezne aplikacije s pomočjo navodil, ki so napisana v lahko berljivem in razumljivem jeziku. V prispevku bodo predstavljeni primeri uporabe programov.

POTENCIALI PRIPOVEDOVANJA V REHABILITACIJSKIH IN INTEGRACIJSKIH PROCESIH

Ana Duša • samozaposlena v kulturi, deluje prek KD Pripovedovalski Variete

Sodobno pripovedovanje, ki izhaja iz gledaliških gibanj 60. let prejšnjega stoletja, se je v zadnjem času dodobra uveljavilo tudi kot metoda v rehabilitacijskih in integracijskih procesih. Skozi primere delovanja v različnih kontekstih (CIRIUS Kamnik, PUM Radovljica in PUM Nova Gorica, romski vrtec Kerinov grm, Zavod za prestajanje kazni zapora Ig) bo prikazano, na kakšen način je bilo pripovedovanje uporabljeno pri delu z različnimi skupinami in kakšni so bili učinki dela. Prispevek bo pripravila Ana Duša, ki je bila v sodelovanju s Špelo Frlic avtorica in izvajalka pedagoških programov na temelju pripovedovanja v omenjenih inštitucijah. Programi so bili namenjeni tako učencem kot tudi učiteljem oziroma vzgojiteljem. Učni programi so trajali od treh mesecev do dveh let. Del prispevka bodo tudi komentarji strokovnih delavcev omenjenih inštitucij.

JAZ, MIDVA, MI - DELAVNICE ZA UČENJE SOCIALNIH VEŠČIN

Sabina Korošec Zavšek, Mojca Cesar, Vanja Dajčar, Lucija Polenik, Kaja Horvat

• Zavod - Center za pomoč otrokom in staršem

Otroci z avtističnimi motnjami imajo pogosto težave na področju socialne komunikacije in interakcije, ter na področju vedenja, interesov in aktivnosti. Zaradi teh primanjkljajev jim je pogosto oteženo ali onemogočeno vključevanje v vrstniške skupine. Situacije, ki so nevrotipičnim vrstnikom nekaj vsakdanjega, predstavljajo otrokom z avtističnimi motnjami velik izziv: kako se priključiti igri ali pogovoru, kako sodelovati v pogovoru, kako primerno odreagirati v dani situaciji, prepoznati lastno čustveno stanje ali čustveno stanje sogovornika, kako si poiskati prijatelje in kako prijateljstvo obdržati? Ta in mnoga druga vprašanja so pogosto tista, s katerimi se srečujejo otroci z avtističnimi motnjami in njihovi starši. Delavnice za učenje socialnih veščin obiskuje vsako leto med 20 in 25 otrok in mladostnikov z avtističnimi motnjami, ki so razdeljeni v različne starostne skupine od 5 do 15 let. Program dela je oblikovan glede na njihovo starost in potrebe. Večina delavnic je izvedena v prostorih Centra, nekaj delavnic pa izvajamo tudi zunaj. Enkrat letno izvedemo več dnevni tabor v naravi. V delavnicah otrokom zagotovimo možnosti za zadovoljitev senzornih potreb, možnost druženja in sklepanja prijateljstva. Delo poteka v polstrukturirani in strukturirani igri. V majhnih skupinah urijo komunikacijo, ustrezne čustvene in vedenjske odzive, refleksijo in samorefleksijo. Osredotočamo se na ustrezna vedenja, za katera dobijo ustrezno pozitivno povratno informacijo. Ugotavljamo, da so otroci z avtističnimi motnjami pogosto osamljeni, brez prijateljev in zato izpostavljeni tveganju za razvoj odvisnosti od računalniških igraric ter socialnih omrežij. Za spremembe v komunikaciji in vedenju je potrebno veliko pogovorov, vaj, učenja, prepoznavanja lastnih čustvenih stanj in vzrokov zanje. Z vsebinami na delavnicah skušamo vplivati na skupno igro, na prilagoditvene spretnosti, prepoznavanje lastne vrednosti, na samopodobo, konstruktivno reševanje problemov in uspešno vključevanje v socialne skupine. Mnogi otroci v skupinah stkejo prijateljske vezi, spoznajo, kaj pomeni biti prijatelj, predvsem pa s stalno refleksijo in samorefleksijo spoznavajo sami sebe.

VPLIV LIKOVNE UMETNOSTI NA MEDSEBOJNE ODNOSE IN ODZIVANJE UČENCEV Z LAŽJO MOTNJO V DUŠEVNEM RAZVOJU

mag. Jasna Veber Zazula • OŠ dr. Ljudevita Pivka Ptuj

Likovnost ni zgolj umetnostni medij. Ima tudi širše socialne razsežnosti in lahko pomembno pripomore k socialni integraciji učencev z lažjo motnjo v duševnem razvoju. Pogoj za optimalne vzgojno-izobraževalne in druge dosežke je, da učence obravnavamo celostno, s prepletanjem notranjih in zunanjih dejavnikov. Ob zadovoljevanju bioloških potreb spodbujamo tudi njihov socialno-emocionalni razvoj. Z raziskovanjem smo ugotavljali vplive likovne umetnosti na medsebojne odnose in odzivanje učencev z lažjo motnjo v duševnem razvoju. Izhajali smo iz konstruktivistične teorije poučevanja, ki poudarja dejavno in ustvarjalno gradnjo znanja, miselno aktivnost učencev in pridobivanje znanja iz lastne izkušnje. Aktualna konstruktivistična izhodišča smo aplicirali na pouk likovne umetnosti. Ob individualni obliki sta prevladovala skupinska oblika dela in delo v dvojicah. Uporabili smo mnoge aktivne metode dela in strategije, ki smo jih prilagajali vzgojno-izobraževalnim, socialno-emocionalnim in biološkim posebnim potrebam posameznikov. Glede na izrazitost posebnih potreb smo uvedli nekatere metodično-didaktične prilagoditve. Cilji so bili usmerjeni v uvajanje in preverjanje učinkov izboljšav medsebojnih odnosov in socialne prilagojenosti učencev. Na osnovi vsega smo izdelali konstruktivistični vzgojno-izobraževalni model poučevanja predmeta likovna umetnost. Model sestoji iz konkretnih sistematičnih priporočil, ki so nastala iz sinteze empiričnih rezultatov. Z njim lahko pripomoremo k izboljšanju medsebojnih odnosov in odzivanja učencev z lažjo motnjo v duševnem razvoju. Preizkušen model z uspešnim načinom spreminjanja procesa poučevanja likovne umetnosti je lahko učiteljem v pomoč pri uveljavljanju sodobneje zasnovane učne prakse likovne umetnosti in pri izoblikovanju lastne strategije poučevanja, ki jo uporabljajo pri svojem vsakodnevem delu z učenci z lažjo motnjo v duševnem razvoju. Ob tem osvetljuje tudi dodaten pogled na samo likovno umetnost in njeno izjemno pomembno vlogo v sodobnem poučevanju in učenju. Ob pouku likovne umetnosti na osnovnih šolah z nižjim izobrazbenim standardom je model uporaben še pri likovnih dejavnostih v drugih vzgojno-izobraževalnih institucijah, kamor so vključeni učenci z lažjo motnjo v duševnem razvoju.

PES, MOJ POMOČNIK

Irma Golob • CIRIUS Kamnik

V prispevku bi rada prikazala inovativen pristop pri poučevanju učencev s posebnimi potrebami. Vključitev psa v redno izvajanje učnega procesa v razredu predstavlja veliko spremembo v tradiciji poučevanja. V CIRIUS Kamnik že peto leto izvajamo projekt Terapevtski pes v razredu, kjer je v oddelke z gibalno oviranimi učenci z motnjo v duševnem razvoju redno vključen terapevtski pes Alvin. Oblikovale so se tri oblike učnih dejavnosti: Športne igre s psom, Berem s psom in Učenje s psom. Prisotnost psa v razredu ima pozitiven in sproščujoč vpliv, skrbno izbrane dejavnosti pa spodbujajo celostno aktivnost učencev ter s tem realizacijo zastavljenih učnih ciljev ter ciljev na področju spoznavnih procesov, gibalnih spretnosti in sensorike, socializacije, komunikacije, govora ter čustvovanja. Alvin se je izkazal kot odličen učiteljev pomočnik in motivator za večjo aktivnost učencev. Koristi vključitve psa v učni proces potrjujejo tudi različne raziskave v tujini, kjer je izobraževanje s psom (AAE - Animal Assisted Education) veliko bolj poznano.

ZOBOZDRAVSTVENA OSKRBA OTROK Z AVTISTIČNIMI MOTNJAMI V CENTRU ZA KOMUNIKACIJO, SLUH IN GOVOR PORTOROŽ

Terezija Valentin • Center za komunikacijo, sluh in govor Portorož

Barbara Jelen • Zasebna pedontološka ambulanta - ZD Piran

Zobozdravstvena oskrba otrok z avtističnimi motnjami v Centru za komunikacijo, sluh in govor Portorož V našem Centru se že več let trudimo za dobro zobno zdravje »naših otrok«. Ena osnovnih nalog pri nas zaposlene medicinske sestre je ravno ta, da usklajuje zobozdravstvene preglede otrok z zobozdravnico-pedontologinjo. Poleg tega poskrbi za spremstvo otrok na pregled in se dogovori za prevoz otrok do zobozdravstvene ambulante, prevoz običajno opravi hišnik Centra. Zobozdravnica ima en dan v tednu rezerviran termin za naše učence. Že več let je to na isti dan v tednu, tako da so učenci na to že navajeni. Na začetku šolskega leta imajo učenci sistematski pregled zob. Pri mlajših otrocih so na pregled vabljeni tudi starši, ki se teh pregledov tudi redno udeležujejo. Po sistematskem pregledu pa se naša medicinska sestra in zobozdravstveni tim dogovorijo o nadaljnjem zdravljenju (kakšni posegi so potrebni, koliko obiskov se predvideva za posameznega otrok oz. kdaj je naslednji kontrolni pregled) ter o slednjem obvesti starše posameznega otroka. Ko govorimo o obravnavi otrok z AM, se moramo zavedati, da je zaradi njihovih osnovnih primanjkljajev področje učenja osredotočiti na učenje socialnih in komunikacijskih spretnosti. Še zlasti pri mlajših otrocih je to področje bistvenega pomena za njihov nadaljnji razvoj in čim boljše vključevanje v ožje in širše socialno okolje. Ko smo v Centru pričeli s projektnim predšolskim oddelkom za otroke z AM, smo začeli razmišljati kako bi izhodišča za uspešno učenje uporabili tudi pri zobozdravstveni oskrbi. S skupnim razgovorom in načrtovanjem se je počasi oblikoval načrt »obiskovanja« zobne ambulante. Z zobozdravnico-pedontologinjo smo se dogovorili za redno obiskovanje (vsak teden), ki bi trajalo vsaj nekaj tednov. Osnovni namen je bil soočenje z neko spremembo oz. novostjo.

UPORABA PROGRAMA FEUERSTEINOVEGA ORODJA OBOGATITVE PRI OSEBAH S POSEBNIMI POTREBAMI

Mirjam Košir, Jožica Sever • Center za komunikacijo, sluh in govor Portorož

Program Feuersteinovega orodja kognitivne obogatitve (FOKO) je intervencijski program, ki ga je razvil profesor Reuven Feuerstein. Temeljna predpostavka programa, ki temelji na Feuersteinovi teoriji preoblikovanja kognitivne strukture (PKS) in posredovanju učne izkušnje (PUI) je, da je inteligenca dinamična in spremenljiva. PUI opisuje posebno kakovost interakcije med učencem in drugo osebo. Interakcije posredovane učne izkušnje so opredeljene kot proces, v katerem se učitelj »vrine« med nizem dražljajev in »učencem« ter spreminja spodbude v prid »učenčevega« razvoja (Tzuril D, 2011). Zato je posredovalčeva odgovornost in cilj, da bi našli ustrezen postopek mediacije za vsakega posameznika. Cilj posredovanja, ki temelji na posredovanju učne izkušnje, je vedno obnoviti vzorec razvoja in izboljšati kakovost posameznikovega življenja. Namen in cilj je torej spremeniti spoznavno strukturo učenca in ga preoblikovati v samostojnega, neodvisnega misleca, ki omogoča zagon in oblikovanje idej (Feuerstein R, Feuerstein RS, Falik L, Rand Y, 2006, pag. 124). Sestavljen je iz 14 instrumentov, vsak instrument se osredotoča na specifične kognitivne primanjkljaje. Vaje lahko razdelimo v dve skupini: 1. Neverbalne (razumevanje ni pogojeno z obvladovanjem veščin branja in pisanja). 2. Verbalne (razumevanje zahteva obvladovanje veščin branja in pisanja). Program temelji na sistematični uporabi funkcij, ki so predpogoj za izvajanje pravih, kognitivnih operacij. Vključuje kognitivne operacije kot sestavine primerne kognitivnega delovanja. Poudarek je na razvoju notranje motivacije s pomočjo oblikovanja navad, preko razdeljenih in raznolikih ponavljanj različnih ciljnih funkcij. Orodja obogatitve pomenijo raven zavesti in zavedanja partnerjev, vključenih v proces usposabljanja: »učitelj«- »učenec«-»orodja«. S kolegico bova na kratko predstavili najino delo. Delo je potekalo v skupinski in individualni obliki. V skupini so sodelovali učenci z motnjo v duševnem razvoju in govorno jezikovnimi težavami ter naglušnim učencem, individualno delo pa je potekalo tudi odraslimi z nevrogeno motnjo.

OCENJEVANJE NAPREDKA, NE SAMO ZNANJA PRI OSEBAH Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU

dr. Erna Žgur • Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta

Učenci z zmernimi, težjimi in težkimi motnjami v duševnem razvoju se praviloma izobražujejo v posebnem programu vzgoje in izobraževanja (PPVIZ). V raziskavi smo ugotavljali mnenje učiteljev, ki poučujejo v PPVIZ, do ocenjevanja napredka učencev (v kolikšni meri pri ocenjevanju upoštevajo operativne cilje iz Učnega načrta ter jih vključujejo v Obvestilo o uspehu, kakšno je njihovo mnenje glede napredovanja učencev, kaj menijo o načinu opisnega ocenjevanja, ali je takšen način ocenjevanja realen, njihov odnos do operativnih ciljev iz Učnega načrta, kakšni so njihovi predlogi glede organizacije PPVIZ...). V raziskavi je sodelovalo 169 učiteljev (večinoma specialnih in rehabilitacijskih pedagogov, defektologov, specialnih pedagogov) iz 23 osnovnih šol, ki izvajajo PPVIZ. Raziskava je pokazala, da polovica učiteljev (66%) pri ocenjevanju le delno upošteva operativne cilje iz Učnega načrta ter jih vključuje v Obvestilo o uspehu učenca (55%). Večina (67%) učiteljev meni, da so predmetna področja z navedbo operativnih ciljev le delno ustrezna; čeprav se v 78% strinjajo s primernostjo opisnega ocenjevanja. Manj kot polovica učiteljev meni (39%), da so operativni cilji neustrezni (presplošni...), 32%, da so primerni visoki, 28%, da so previsoki, le 1%, da so prenizki. Polovica učiteljev (49%) meni, da opisno ocenjevanje ne odraža realnega znanja učencev. Večina (75%) jih meni, da je opisno ocenjevanje primerno, pri ocenjevanju predlagajo več usklajenega upoštevanja postavljenih ciljev iz učenčevega Individualiziranega programa ter uporabo dodatnih ocenjevalnih kriterijev. Večina učiteljev (58%) meni, da je način napredovanja učencev v PPVIZ primeren (prehajanje po stopnjah), 34% jih meni ravno nasprotno, le 8% predlaga drugačne rešitve (večje upoštevanje učenčevih sposobnosti, več fleksibilnosti in avtonomije). Raziskava je pokazala, da so večinoma učitelji zadovoljni z organizacijo izobraževanja v PPVIZ, prav tako z opisnim ocenjevanjem, zaradi zelo heterogene populacije učencev pa le delno upoštevajo predvidene operativne cilje in jih vključujejo v svoja poročila ter postopke ocenjevanja.

SAMOVREDNOTENJE OTROK S ČVT – POT K VEČJI ODGOVORNOSTI

Klavdija Paldauf • OŠ Veržej

Pri vzgoji otrok, ki imajo čustvene in vedenjske težave (ČTV) in so nameščeni v vzgojne ustanove (vzgojne zavode), so v ospredju vzgojni, socialni, varstveni ter preventivni cilji in ne šolski učni predmeti. To pomeni učenje za življenje in spremembe manj primerne in/ali neustreznega vedenja v bolj primerno, bolj ustrezno in sprejemljivo. Zelo učinkovito sredstvo za motiviranje vedenjskih sprememb, je lahko samovrednotenje, eden izmed elementov formativnega spremljanja. To, tudi pri otrocih s posebnimi potrebami, še posebej pri otrocih in mladostnikih s čustvenimi in vedenjskimi težavami, vodi v večje sprejemanje odgovornosti za lastno vedenje in uvajanje sprememb, saj analiza lastnega vedenja in čustvovanja mora izhajati iz otroka samega. Ker samovrednotenje pri otroku vzpodbuja zmožnost realne lastne presoje uspešnosti, se razvija odnos do lastnih odločitev ter lastne uspešnosti doseganja ciljev. Primerjanje dokazov s kriteriji uspešnosti, razmišljanje o kakovosti načina doseganja ciljev ter načina učenja pa vodi v sprejemanje nadaljnjih odločitev, korakov, spremembe in določanje novih ciljev. Kot članica razvojnega tima skupine za otroke s posebnimi potrebami v okviru razvojne naloge, ki jo praktiki izvajamo skupaj z Zavodom za šolstvo, formativno spremljanje uvajam v prakso dela z otroci s čustvenimi in vedenjskimi težavami, s katerimi vsakodnevno delam. Z mojim prispevkom želim tudi drugim praktikom predstaviti izkušnje s formativnim spremljanjem pri otrocih s ČVT v Vzgojnem domu Veržej, saj so se že pokazale pozitivne izkušnje s takšno obliko dela.

FORMATIVNO SPREMLJANJE V VZGOJNEM DOMU VERŽEJ

Andreja Gjerek Kreslin • OŠ Veržej

V prispevku želim na praktičnem primeru predstaviti začetke uvajanja elementov formativnega spremljanja v vzgojno delo v Vzgojnem domu Veržej. S formativnim spremljanjem sem se srečala v okviru razvojno-aplikativne naloge Formativno spremljanje/preverjanje, ki jo v naši ustanovi od leta 2015 izvajamo v sodelovanju z Zavodom Republike Slovenije za šolstvo. Prispevek predstavlja teoretični okvir in razlago, kaj formativno spremljanje je in razloži prepletenost njegovih petih ključnih elementov. Prikazuje prednosti in učinke uvajanja formativnega spremljanja v vzgojni proces. Izpostavi osebno izkušnjo srečanja s formativnim spremljanjem in prenosom le-tega iz šolskega polja v vzgojno delo z otroci in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi težavami. V prispevku se osredotočam na delo v vzgojni skupini, kjer so v ospredju vzgojni, socialno-varstveni in preventivni cilji. Razložim, kako s pomočjo elementov formativnega spremljanja skušamo vplivati na neustrezne in nefunkcionalne vedenjske vzorce. Na konkretnem primeru predstavim proces uvajanja in orodje, ki sem ga pri tem uporabila.

UVAJANJE FORMATIVNEGA SPREMLJANJA PRI UČENCIH Z GJM V PROGRAMU Z ENAKOVREDNIM IZOBRAZBENIM STANDARDOM

Diana Horvat • Center za sluh in govor Maribor

V prispevku bom predstavila nekaj teoretičnih osnov formativnega spremljanja ter prvo leto uvajanja formativnega spremljanja v 4. razredu prilagojenega programa za otroke z govorno-jezikovnimi motnjami po programu z enakovrednim izobrazbenim standardom. Predstavljeni bodo izzivi, dileme, težave ter pozitivni učinki takšne oblike pouka. Formativno spremljanje temelji na vključevanju učencev v načrtovanje učenja ter z učiteljevo povratno informacijo na doseganje zastavljenih ciljev. Učenci pozitivno sprejemajo takšno obliko pouka. Všeč jim je struktura, ki jo ponuja takšna oblika dela. Na tak način imajo pregled kako dobro šolsko snov že znajo, kaj se še morejo naučiti ter razvijajo strategije kako lahko na drugačen, njim enostavnejši način pridejo do cilja. Razvijajo ustvarjalno učenje, izven okvirjev ki bi jih dodatno omejevali. Učenci so med poukom sproščeni, aktivni. Učno manj uspešni učenci nimajo občutka manjvrednosti, hkrati pa takšna oblika dela spontano pripelje učence do medvrstniškega sodelovanja.

KVALITETNO PREŽIVLJANJE ČASA IN RAZVOJ SAMOSTOJNOSTI PRI GIBALNO OVIRANIH MLADOSTNIKI S PRISTOPOM FORMATIVNEGA SPREMLJANJA.

Alja Tekalec • CIRIUS Kamnik

V srednješolski skupini gibalno oviranih mladostnikov smo načrtno delali na kvalitetnem preživljanju prostega časa. V začetku smo razvijali zmožnosti doživljanja in vrednotenja dnevvov. Dijaki so ocenili različne vidike svojega življenja in si izbrali posamezno področje in osebni cilj, na katerem želijo napredovati. Osebni cilji so zajemali različne vidike: samostojnost pri vožnji z invalidskim vozom, komunikacija in prijateljstvo z vrstniki, uspešno šolsko delo pri posameznem predmetu, organizacija in sledenje dogovorjenemu urniku... Poudarek je bil na razvoju samostojnosti in aktivni vlogi dijaka v procesu napredovanja kot to poudarja pristop formativnega spremljanja. Z izbiro konkretnih nalog povezanih z osebnim ciljem, so mladostniki nadgrajevali kvaliteto izbranega življenjskega področja. Uresničevanje nalog, posameznih dejavnosti je bil oprijemljiv dokaz o aktivnosti mladostnika in zanj tudi merilo napredka. Z bolj aktivno vlogo mladostnika pri usmerjanju svojega življenja se je povečala motivacija in samoiniciativnost dijakov. Osebni pogovori z mladostniki in jasne, uporabne informacije v procesu napredovanja so omogočali uspešno približevanje cilju in prepoznavanje potrebnih nalog za pot naprej. Formativni pristop tudi vzgojitelju pri pedagoškem delu omogoča bolj poglobljeno in načrtno delo ter s tem jasnejše prepoznavanje napredka pri vzgojnem delovanju. Posebej pomembno je povečanje lastne odgovornosti dijakov za napredek, porajanje notranje motivacije ter večje zadovoljstvo s seboj pri vseh udeležencih.

FORMATIVNO SPREMLJANJE PRI DSP

Andreja Jurkovič • OŠ Sladki Vrh

Formativno spremljanje pri DSP Pri delu z učenci s posebnimi potrebami je formativno spremljanje že dalj časa prisotno – odkrivanje in opredeljevanje težav, določanje ciljev, evalviranje, kar zagotavlja prednost pri razumevanju bistva formativnega spremljanja in pri njegovem uvajanju v prakso. Pri DSP se učenca celovito spremlja tako na kognitivnem kot tudi na socialno-čustvenem področju, tako je veliko možnosti, priložnosti in časa za zagotavljanje kakovostne povratne informacije. Ker delo poteka individualno, smo z učencem v nenehni interakciji, kar obema omogoča spremljanje in vrednotenje svojega dela. Povratna informacija je velikokrat v obliki 'naravnega učenja' kot del kakovostnega dialoga z učencem. Pedagog vodi pogovor in usmerja učenca v izgrajevanje znanja in veščin. Pri uvajanju formativnega spremljanja v prakso sem bila pozorna, da je bila povratna informacija podana pravočasno – takoj in ob prvih ovirah ter je bila dovolj pogosta, da se nismo oddaljevali od namena učenja. Trudila sem se, da so bile povratne informacije zelo konkretne, uporabne in usmerjene na učno delo (izpuščanje izrazov »bravo, priden, lepo ...«). Pri uvajanju FS v prakso med drugim uporabljam različne izhodne kartice za samovrednotenje učenčevega dela (ob koncu ure učenec odgovori na vprašanja o svojem delu). Te so lahko povratna informacija meni, dobim pa tudi vpogled v razmišljanje učenca. Tako sem lahko svoje delo sproti prilagajala in spremljala, ali so določene metode primerne in učinkovite za posameznega učenca. Zelo uporabno se je izkazalo snemanje in primerjanje posnetkov. Pri mojem delu se je izkazalo, da nenehno sodelovanje strokovne skupine, realne in konkretne povratne informacije res izboljšajo napredek in znanje učenca.

UVAJANJE ELEMENTOV FORMATIVNEGA SPREMLJANJA V DELO ŠOLSKEGA SVETOVALNEGA DELA Z UČENCI S POSEBNIMI POTREBAMI

Spomenka Juretič • Dvojezična osnovna šola II Lendava/ II. Sz. Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola

Formativno spremljanje poudarja pomen aktivne vloge učenca pri izgradnji kakovostnega in trajnega znanja. Dr. Komljanc (2008) ga opredeljuje kot pedagoški dialog za soglasno skupno učiteljevo in učenčevo spremljanje, kontroliranje in usmerjanje razvoja posameznika, da bi izboljšali učni učinek v procesu učenja. Elementi formativnega spremljanja na področju dela z učenci s posebnimi potrebami, ki zagotavljajo sodelovalno učenje, učenje drug od drugega, aktivnost učencev z dobrim počutjem in motiviranostjo se uspešno implementirajo tudi v delo svetovalne službe. V zadnjih dveh letih sem skozi razvojno nalogo Formativno spremljanje pri Zavodu RS za šolstvo začela uvajati elemente formativnega spremljanja na področje šolskega svetovalnega dela. V projekt so vključeni učenci prilagojenega izobraževalnega programa z nižjim izobrazbenim standardom in posebnega programa vzgoje in izobraževanja. Veliko učencev ima težave na področju razvijanja socialnih in samoregulacijskih veščin, pri izoblikovanju medosebnih odnosov in komunikacije ter z nizko samopodobo. Osnovni cilj je bil izboljšanje počutja učencev v šolskem okolju in spreminjanje oziroma razvijanje njihovih pozitivnih vedenjskih in odzivnostnih vzorcev. Aktivnosti dela z učenci potekajo na ravni šole ter na individualni ravni. Na ravni šole poteka aktivnost v obliki dnevnega spremljanja počutja učencev in mesečnih evalvacij skozi pogovore z učenci. Na individualni ravni poteka delo s posameznimi učenci, ki temelji na njihovih močnih področjih preko katerih vzpostavljajo stike in razvijejo pozitivne pristope k izboljšanju vedenja oziroma prispevajo tudi sami k ustvarjanju ugodne socialne klime. V svojem prispevku želim predstaviti primer dobre prakse s posameznikom, pri čemer je učenec dobil priložnost izkazati svoje močno interesno področje. Preko glasbe (igranja na kitaro) je uspešno razvijal sposobnosti vzpostavljanja socialne interakcije s sovrstniki, kar je pripomoglo tudi k dvigu njegove samopodobe, motiviranosti in odgovornosti za znanje. Učenje je začel doživljati kot izziv, obenem pa razvijal svoje socializacijske veščine in medosebne odnose. Menim, da z uvajanjem prevladujočih elementov formativnega spremljanja, kot so načrtovanje ciljev in kriterijev uspešnosti ter vrstniško sodelovanje in medvrstniško vrednotenje, so učenci bolj motivirani in uspešnejši, saj so aktivni udeleženci v celotnem procesu učenja.

VKLJUČEVANJE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI V REDNE OSNOVNE ŠOLE

Kristina Krivec • Osnovna šola Vojnik

V skladu s smernicami Evropske unije in sprejeto zakonodajo želimo razviti inkluzivno šolo – eno za vse. Za otroka in njegov razvoj je pomembno, da se šola v bližini domačega kraja, domačem, njemu znanem okolju, v bližini družine, ki mu nudi podporo, varnost. V svojem prispevku želim predstaviti svoje dolgoletne izkušnje pri delu na Osnovni šoli Vojnik, primere dobre prakse, ki nam lahko pokažejo kaj potrebujemo za uspešno inkluzijo. Pregledali bi prilagoditve in pripomočke, ki jih nudi šola kot celota in učitelji, ki poučujejo otroke s posebnimi potrebami. Pomembno pa je tudi vključevanje strokovnih delavcev, sodelovanje družine in vrstnikov. Pozitivne izkušnje iz prakse bi lahko nakazale tudi kakšna znanja potrebujejo učitelji v času svojega študija in uvajanja v delo.

POVEZOVANJE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI Z VRSTNIKI IZ REDNEGA ODDELKA VRTCA PREKO ŠPORTNO GIBALNIH DEJAVNOSTI

Kristina Mohorčič • CIRIUS VIPAVA

Znano je, da šport in športne dejavnosti povezujejo posameznike od otroštva do pozne starosti. Tudi za otroke s posebnimi potrebami je povezanost s sovrstniki izrednega pomena, saj ugodno vpliva na razvijanje motoričnih sposobnosti in potencialov ter lažjo socializacijo in njihovo vključenost v okolje. V našem primeru smo se odločili za integracijo otrok s posebnimi potrebami (otroci z motnjo v duševnem razvoju in gibalno ovirani otroci) v predšolskem obdobju na področju športno gibalnih dejavnosti. Otroci iz oddelka prilagojenega programa za predšolske otroke so se udeleževali športno gibalnih dejavnosti (po programu Mladi športnik) z vrstniki iz rednega oddelka vrtca. Športno gibalne dejavnosti so bile prilagojene starostnemu obdobju otrok in njihovim sposobnostim. Za vse otroke je bila to dragocena izkušnja. Med skupno vadbo je bilo opaziti obojestransko zadovoljstvo, veselje in motorični napredek otrok ter željo po ponovnem srečanju.

OTROK S SPEKTROAVTISTIČNO MOTNJO V VRTCU

Barbara Žnidarko • OŠ dr. Ljudevita Pivka Ptuj

V prispevku bodo predstavljene značilnosti otrok ter strategije in principi dela, ki se uporabljajo pri otrocih s SAM. Osredotočili se bomo na to, kako se SAM izraža v zgodnjem otroštvu oz. predšolskem obdobju. Izpostavili bomo področja, na katerih imajo otroci s SAM primanjkljaje ter značilnosti, ki jih opažamo v njihovem funkcioniranju. V nadaljevanju se bomo osredotočili na različne načine dela, s pomočjo katerih otrokom s SAM omogočimo, da se lažje in hitreje učijo. Prikazali bomo kako jim prilagoditi okolje, dejavnosti ter komunikacijo ter predstavili strategije, ki jih uporabljamo na področju učenja socialnih veščin ter skrbi samega zase. Nekaj pozornosti pa bomo namenili tudi opazovanju, beleženju ter odpravljanju neustreznega vedenja. Neustrezno vedenje se pri otrocih s SAM velikokrat pojavlja zato, ker ne razumejo zahtev okolja, ne zmorejo izraziti svojih potreb ali pa se soočajo s senzornimi težavami.

POLITIKE FINANCIRANJA SISTEMOV INKLUZIVNEGA IZOBRAŽEVANJA - FPIES

dr. Vanja Kiswarday • Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta

Alen Kofol • Ministrstvo za Izobraževanje, znanost in šport

Na pobudo Evropske agencije za izobraževanje oseb s posebnimi potrebami in inkluzivno izobraževanje poteka raziskava evropskih politik financiranja sistemov inkluzivnega izobraževanja - FPIES (Financing Policies For Inclusive Education Systems). K sodelovanju v ta projekt je bila poleg Italije, Norveške, Portugalske, Nizozemske in Litve povabljena tudi Slovenija.

Težnja vseh evropskih držav je usmerjena v zagotavljanje čim večje inkluzije v izobraževanju, pri tem pa se zavedamo, da imajo sistemi financiranja izobraževanja ključno vlogo pri uveljavljanju enakih možnosti vseh otrok za aktivno vključenost in doseganje učne uspešnosti. Evropska agencija si prizadeva, da bi na osnovi obstoječih praks in težnje za čim kakovostnejše uresničevanje inkluzivnih vzgojno-izobraževalnih sistemov oblikovala smernice, ki bi bile v pomoč inkluzivnim izobraževalnim politikam. Za zagotovitev učinkovitosti inkluzivnega izobraževanja je potrebno vzpostaviti finančne mehanizme, ki omogočajo fleksibilnost in kontinuiranost priložnosti za pridobitev uporabnih vzgojno-izobraževalnih izkušenj. Osnovo za identifikacijo najustreznejših in celovitih (koherentnih) finančnih mehanizmov bodo z vidika proučevanja različnih politik financiranja inkluzije ter dela z oblikovalci politik na vzgojno izobraževalnem področju predstavljale mednarodne študije primerov šestih držav (Slovenije, Italije, Norveške, Portugalske, Nizozemske in Litve), ki na različne načine pristopajo k financiranju inkluzije v vzgoji in izobraževanju. Cilj projekta je oblikovati evropski okvir politike financiranja inkluzivnih izobraževalnih sistemov in znotraj tega podati smernice, ki podpirajo pristope, ki zmanjšujejo vzgojno-izobraževalne neenakosti in podpirajo uresničevanje kakovostne socialne in učne vključenosti vseh učencev.

VESTIBULARNI SISTEM , PODPORA PRI UČENJU

Mašenka Rodman Madric • CIRIUS Vipava

Poskakovanje, plezanje, kotaljenje, tek in hoja pomagajo pri učenju, spoznavanju okolja, pridobivanju izkušenj in utrjevanju ravnotežja. Pri pomanjkanju gibanja v zgodnjih življenjskih obdobjih imajo možgani manjšo možnost razvijanja spretnosti, ki so pomembne za intelektualni razvoj vsakega posameznika. Sally Goddard Blythe v navaja raziskavo med mladimi v Nemčiji, ki je dala naslednje rezultate: eden od šestih učencev slabše sliši, ob vstopu v šolo ima 60 odstotkov otrok slabšo držo, 35 odstotkov otrok je pretežkih, 40 odstotkov ima slabšo prekrvavitev ožilja, 38 odstotkov ima slabšo koordinacijo rok in nog, 50 odstotkov otrok pa ima slabšo vzdržljivost pri teku, skakanju in plavanju. Za izboljšanje stanja je pomembno gibanje in ravnotežje. Vestibularni sistem, ki je odgovoren za ravnotežje, gibanje in zaznavanje nas samih v prostoru, se v celoti razvije ter mielinizira že v petem mesecu nosečnosti. Ta sistem ima največji vpliv na vsakodnevno funkcioniranje. Ne nanaša se le na ravnotežje telesa pred padcem, temveč tudi na usklajeno delovanje telesa, vida, sluha in razumevanje prostora. Koordinirana uporaba obeh rok pri pisanju, usklajeno delovanje očes, zaznavanje smeri zvoka, poznavanje leve in desne na sebi ter v prostoru, razumevanje prostorskih in časovnih pojmov 'zgoraj', 'spodaj', 'pred' in 'po' – vse se navezuje na sposobnost zavedanja posameznikovega položaja v prostoru. S študijo primera smo poskušali pokazati, da je pridobivanje akademskih spretnosti povezano tudi z ravnotežjem. Pomagali smo si s programom uravnoteženja možganov, ki nam je omogočil celovit vpogled v simptomatiko na področju vestibularnega sistema pri predšolskih otrocih. Program vključuje senzorno-motorične, nevroakademske vaje in tudi nutricionistične zahteve, ki smo jih v študiji izpustili. Začetno stanje je pokazalo, da pomanjkanje gibanja in nestimulativno okolje v splošnem pripeljeta tudi do težav na področju učenja, oziroma obratno, otroci, ki obračajo črke, števila in besede imajo pogosto nezrel vestibularni sistem in slabše ravnotežje. Ključne besede: vestibularni sistem, ravnotežje, učne težave

VPELJANOST INKLUZIJE V IZOBRAŽEVALNI SISTEM

Zvonka Štolfa • OŠ Franceta Bevka Tolmin

Dejstvo, da je različnost bistvo vsakega od nas ne glede na intelektualni potencial naj bi uvrstilo projekt »Inkluzija na nivoju OPB« v kategorijo prioritete vsake šole, ki pod svojo streho združuje oddelke redne OŠ in oddelke OŠPP/NIS. Dojemanje različnosti in vključevanje le-te v svoj delovni vsakdan pa je nedvomno nekaj, kar sodobna doktrina inkluzije podpira in vzpodbuja. Različne dejavnosti, skupno preživljanje neusmerjenega prostega časa učencev, sodelovanje s starši otrok in anketa mnenj učiteljev šole o inkluziji kot doktrini mi je podala zanimivo sliko o obravnavanih topiki. Nahajamo se v prelomnem času in to obdobje kot vsaka prelomna faza izkazuje pomanjkljivosti ter celo negativizme pri obravnavi in šolanju otrok z izraženo drugačnostjo. Ne gre zgolj za spreminjanje samoumevnosti mišljenja in ravnanja strokovnih delavcev šole ter reakcij okolja, ampak za različna področja učenčeve osebnostne integritete, ki jo je potrebno ovrednotiti in spoštovati. Sem sodi spoštovanje učenčevih sposobnosti ter zaupanje v njihove zmožnosti in sposobnosti. Na drugi strani je potrebno oceniti otrokove realne sposobnosti in iz njih izhajajoče smotre edukacije. Ugotavljanje dejanske vrednosti, ki jo učenec doživlja v inkluzivnem okolju je področje, ki obravnava predvsem osebnostni vidik otrokovega napredka. Pri tem niti doktrina niti socialno okolje vključno z željami staršev ne predstavlja ključnega vprašanja in pomena. Govorimo o učenčevi samopodobi, življenjski naravnosti in viziji svoje prihodnosti, ki jo je tak učenec sposoben vizualizirati zase ob doživljanju sebe kot (ne)zmožnega pri doseganju danih ciljev. Otroku ni važno kaj se od njega zahteva - ta merila postavlja stroka in odrasli svet, ampak dejstvo, ali je te cilje sposoben realizirati brez pomoči odraslih, ter s tem oblikovati načrte zase na konkretni ravni prihodnosti. Prav je, da stroka oblikuje optimalne pogoje napredka, vendar se dogaja, da v želji pripadnosti novim trendom težko priznamo, da se teorija in praksa v današnjem trenutku ne skladata v celoti.

TIMSKO POUČEVANJE KOT OBLIKA PODPORE IN POMOČI DIJAKOM S POSEBNIMI POTREBAMI V NIŽJEM POKLICNEM IZOBRAŽEVANJU

Neža Pirih • Biotehniški center Naklo

Ključne besede: timsko poučevanje, nižje poklicno izobraževanje, dijaki, posebne potrebe

Struktura dijakov, vključenih v nižje poklicno izobraževanje (kasneje NPI), se je v zadnjem desetletju zelo spremenila. Število dijakov s posebnimi potrebami v teh oddelkih narašča, zaradi česar se učitelji, ki v njih poučujejo soočajo z novimi izzivi, predvsem pouk prilagoditi tako, da zadostijo potrebam vseh dijakov, vključenih v oddelke NPI. Katalog znanja matematike za nižje poklicno izobraževanje (2006), zaradi specifične strukture dijakov v NPI, v teh oddelkih predvideva bolj intenzivno individualizacijo in diferenciacijo. Kot eno izmed uspešnejših metod poučevanja v fazi urjenja učne snovi predlaga uporabo notranje diferenciacije, torej izoblikovanja dveh ali treh manjših skupin dijakov, ki se oblikujejo glede na matematične zmožnosti. Poleg tega katalog predvideva tudi tesno sodelovanje učitelja matematike s šolskimi svetovalnimi delavci, kamor spada tudi specialni pedagog. Z namenom zagotavljanja največje možne mere aktivnosti vseh dijakov vključenih v oddelke NPI ter prilagajanja učnega gradiva ter učne snovi na način, da bo dostopna vsem dijakom v NPI smo v šolskem letu 2016/2017 na Biotehniškem centru Naklo začeli z izvajanjem internega projekta Timsko in sodelovalno poučevanje učitelja matematike in specialnega pedagoga v NPI. Ure timskega poučevanja pri matematiki se izvajajo v prvem in drugem letniku NPI, kontinuirano, dvakrat tedensko, z delitvijo dijakov v dve manjši skupini, glede na njihove matematične zmožnosti. Timsko potekajo vse faze poučevanja: načrtovanje, izvajanje in vrednotenje oz. refleksija. Informacije o uspešnosti timskega in sodelovalnega poučevanja smo pridobili s pomočjo ocenjevalnih shem, intervjujev in z metodo opazovanja z udeležbo. Iz pridobljenih rezultatov je razvidno, da so učitelji in specialni pedagog aktivnost dijakov v večini ocenili z visokimi ocenami. Tudi v intervjujih učitelji povedo, da so dijaki pri tiskem poučevanju matematike bolj aktivni ter da je pri njih manjša pojavnost motečega ali opozicionalnega vedenja. Izpostavljajo, da so pri delu v razredu bolj aktivni tudi tisti dijaki, ki so na področju matematike uspešnejši in so pri frontalno izvedenih urah večkrat precej pasivni ter tisti dijaki, ki imajo bolj izrazite učne težave na področju matematike. Izsledki intervjujev kažejo, da večina dijakov podpira timsko/sodelovalno poučevanje pri čemer svojo vlogo pri pouku vidijo kot bolj aktivno.

SPECIALNO PEDAGOŠKA PODPORA PRI VKLJUČEVANJU OTROKA S CEREBRALNO PARALIZO V REDNI VIZ

Sanja Brumen • Cirius Kamnik

Cerebralna paraliza je neprogresivna kronična motnja, ki je posledica okvare centralnega živčnega sistema v zgodnjem obdobju razvoja. To je razvojna motnja, saj vpliva na otrokov razvoj. Čeprav je okvara statična, težave otrok s cerebralno paralizo so dinamične in se spreminjajo z leti. Pri vključevanju otrok s cerebralno paralizo v redni vzgojno izobraževalni program je pomembno ustvariti inkluzivno in stimulatивно okolje. Predpogoj za to je dobra priprava in podpora učiteljem, strokovnim delavcem oziroma vsem, ki sodelujejo v procesu vzgoje in izobraževanja otroka. Specialni in rehabilitacijski pedagog ima vlogo ponuditi sistem podpore šoli, skupaj z vsemi strokovnjaki, ki spremljajo rast in razvoj otroka in svetovati glede potrebnih prilagoditev. Glavni cilj tega prispevka je opisati, kako specialni in rehabilitacijski pedagog pomaga pri integraciji otrok s cerebralno paralizo in razumevanju njihovih potreb. Predstavili se bodo načini prilagoditve prostora, delovnega mesta, uporabe pripomočkov in potrebne prilagoditve v izobraževalnem procesu. Ključne besede: cerebralna paraliza, redni vzgojno izobraževalni program, specialni in rehabilitacijski pedagog, pripomočki in prilagoditve

PODPORA SLEPIM IN SLABOVIDNIM UČENCEM, TER UČITELJEM ŠPORTA SLEPIH IN SLABOVIDNIH V INKLUZIJI

Gašper Tanšek • Center IRIS

V svojem prispevku, se bom osredotočil na poučevanje predmeta Šport pri slepih in slabovidnih učencih in dijakih, ter podporo slepim in slabovidnim učencem/dijakom v inkluziji ter njihovim učiteljem. Center IRIS (bivši Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana) je edina ustanova v Sloveniji, kjer poučujemo slepe in slabovidne učence in dijake. V Centru imajo učenci/dijaki na voljo vse oblike prilagojenega načina poučevanja, prilagojene pripomočke, razrede in opremo. Prav tako so učitelji usposobljeni in imajo znanje, ter izkušnje na področju poučevanja slepih in slabovidnih. Če se osredotočim na predmet Šport, to konkretno pomeni načrtovanje na začetku šolskega leta, pripravo prilagoditev, določitev ciljev, kriterijev znanja, kriterijev ocenjevanja...IP- v okviru individualiziranega programa, mora biti za predmet Šport točno določen načrt dela za vsakega učenca/dijaka posebej. Podpora inkluziji: Vsi slepi in slabovidni učenci, ki so vključeni v inkluzivno izobraževanje, so s strani Centra IRIS deležni podpore. To konkretno pomeni, da jih obiskujemo v šoli in sodelujemo pri pouku, ter jim pomagamo s konkretnimi primeri in nasveti, z njimi dodatno vadimo in utrjujemo snov, ki je težja, vključujemo jih v šolska športna tekmovanja (ter jih pripravljamo nanje), delavnice, šole v naravi in ostale športne aktivnosti... Prav tako so podpore deležni učitelji, za katere organiziramo razna izobraževanja, seminarje, obiske na šolah, kjer na konkretnih primerih svetujemo/demonstriramo in jih izobražujemo za delo s slepimi in slabovidnimi učenci in dijaki...

ZAPOSLOVANJE OSEB S SPEKTROAVTISTIČNO MOTNJO

Janja Kranjc • OŠ Sava Kladnika Sevnica

Področje spektroavtistične motnje (SAM) v odraslosti je v primerjavi s področjem SAM pri otrocih in mladostnikih trenutno še slabo raziskano. Izsledki obstoječih študij opozarjajo na slabšo kvaliteto življenja odraslih s SAM, ki je, med drugim, pogojena tudi z visoko stopnjo brezposelnosti. Osebe s SAM lahko zaradi specifičnih sposobnosti in značilnosti v mišljenju dosegajo izjemne dosežke pri svojem delu, kar prepoznavajo že številna podjetja v tujini (npr. Microsoft), hkrati pa se soočajo s številnimi izzivi, zaradi katerih težje pridobijo in ohranijo zaposlitev. V letu 2016 sem izvedla večjo raziskavo, s katero sem raziskala trenutno stanje na področju zagotavljanja podpornih programov za odrasle osebe s SAM v Sloveniji, z vidika obstoječih programov in z vidika zakonodaje in skušala ugotoviti, na katerih področjih in v kakšni obliki so podporni programi najbolj potrebni po mnenju odraslih oseb s SAM, staršev odraslih oseb s SAM in predstavnikov nevladnih organizacij, delujočih na področju SAM. Eno izmed ključnih področij, vključenih v raziskavo, je bilo področje zaposlovanja. Osebe s SAM v procesu zaposlovanja nujno potrebujejo podporo, ki jim jo v skladu s trenutno obstoječo zakonodajo zagotavlja le status invalida. Nekateri intervjuvanci, vključeni v raziskavo, to možnost prepoznavajo kot dobro, opozarjajo pa na neizvajanje dejanskih prilagoditev na delovnem mestu v okviru zaposlitvene rehabilitacije in na nerazumevanje SAM v delovnem okolju. Kot potencialno učinkovite vidijo še številne druge oblike zaposlovanja: zaposlitev pri podjetnikih s podporo sodelavcev, vzpostavitev dnevniških centrov s pridobitno dejavnostjo, socialna podjetja ... Izpostavljajo potrebo po ureditvi formalnega statusa, ki bi bil vezan na SAM, ločeno od statusa invalida ter zagotavljal dostop do ustreznih podpornih storitev. Zagotavljanje možnosti za zaposlitev bi po njihovem mnenju pomembno vplivalo na samopodobo odraslih s SAM, omogočalo večjo stopnjo samostojnosti in spodbujalo optimalen razvoj potencialov oseb s SAM, s katerimi bi lahko aktivno prispevali k napredku družbe.

PREDSTAVITEV PROJEKTA PDUO

Alenka Premrl Lemut • Cirius Vipava

Center za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje Vipava. Alenka Premrl Lemut, profesor defektologije PREDSTAVITEV PROJEKTA : PROGRAM DODATNEGA USPOSABLJANJA ODRASLIH- PDUO Projekt, ki je potekal v Ciriusu v Vipavi, je delno financirala Evropska unija iz Evropskega socialni sklada in Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Trajal je tri leta , začel se je septembra 2013 in se zaključil junij 2014. V projekt je bilo vključenih 23 mladostnikov iz našega centra in sicer učencev 4., 5. in 6. stopnje. Od tega 19 pokretnih in 4 na vozičku. V projektu so sodelovali pedagoški delavci, terapevti in svetovalni delavci. Učenci so se glede na sposobnosti in interese vključevali v 10 delavnic: 1. Teoretične in izobraževalne vsebine za pridobivanje potrebnih delovnih veščin in spretnosti 2. IKT- seznanjanje in funkcionalna uporaba 3. Gospodinjska opravila 4. Sodelovanje v obrtnih storitvah 5. Skrb za okolje 6. Pomoč pri samooskrbi s sadjem in zelenjavo 7. Kreativno preživljanje prostega časa 8. Zagovorništvo in samozagovorništvo 9. Celostna terapevtska obravnava 10. Priprava ciljne populacije na vključevanje v projekt, spremljava, anketni vprašalniki Izhodišča projekta so bila: razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja, spodbujanje enakih možnosti , dodatno usposabljanje, preko občasnega vključevanja v zaposlitev, vključevanje oseb, da postanejo bolj mobilne, socialno in delovno vključene in promocijske aktivnosti s področja zaposlovanja. Cilji projekta so bili, da bi se odrasle osebe z več primanjkljaji dodatno opremile z veščinami za lažji prehod v delno zaposlovanje ali samozaposlovanje v lokalnem okolju, postale samostojnejše, enakopravnejše za življenje v skupnosti ter da bodo odgovornejše zaživele in pridobile več socialnih kompetenc.

STRATEGIJE SOOČANJA Z AGRESIVNIM VEDENJEM OTROK S ČUSTVENO- VEDENJSKIMI TEŽAVAMI

Darja Benčina • OŠ Danila Lokarja Ajdovščina

Specialni pedagogi se pri svojem delu večkrat srečujemo z agresivnim vedenjem učencev. Spoprijemanje z otrokovo jezo je lahko za odrasle zelo boleče. Naš cilj ni zatiranje čustva jeze pri otroku, temveč konstruktivna pomoč, ko čustvo izbruhne. Za učinkovit odziv na agresivno vedenje otrok moramo najprej ugotoviti, kaj lahko izbruhsproži. Jeza je namreč lahko obramba proti bolečim občutkom, ki so povezani z nizkim samospoštovanjem, občutkom osamljenosti, s tesnobo ali situacijo, v kateri je otrok brez nadzora. Specialni pedagogi, učitelji in starši se moramo zavedati, da otrok izraža z jezo tisto, kar odrasel človek izrazi z žalostjo. V prispevku je predstavljenih nekaj strategij soočanja z agresivnim vedenjem otrok s čustveno-vedenjskimi težavami, ki jih v svojih pedagoški praksi že izvajam in so se izkazale kot zelo uspešne. Mednje spadajo: pohvala otrokovega pozitivnega vedenja (odzivanje na sprejemljivo vedenje in njegovo spodbujanje), ignoriranje otrokovega neprimernega vedenja (načrtovana in konstantna strategija, s katero se mora otrok zavedati neprimernega vedenja), postavljanje otroku jasnih in razumljivih mej, pomiritev z bližino in dotikom, strategija umirjanja z odmikom, odmerjenim s peščeno uro, uporaba senzoričnih pripomočkov, formativno spremljanje vedenja ter uporaba lika Požiralec skrbi med poukom. Ugotavljam, da se s pomočjo navedenih strategij zmanjšuje učenčevo agresivno vedenje in mislim, da je to primer dobre prakse, ki je lahko v pomoč tudi ostalim pedagogom.

NEKATERI VIDIKI DELA Z OSEBAMI Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU IN TRAVMATSKIMI IZKUŠNJAMI

Tomaž Bratuša, Špela Byrne • CUDV Draga

V CUDV Draga biva nekaj oseb z zmerno, težjo ali težko motnjo v duševnem razvoju in s travmatskimi izkušnjami v življenju. V svojem prispevku želiva predstaviti nekatere njihove osebnostne lastnosti, nekatere vidike njihovega doživljanja, doživljanje ter izzive zaposlenih pri delu z njimi, vloge bivalnih enot, šole in CUDV kot celote, vsebino ter način izvajanja programov dela s temi osebami. Hkrati želiva izmenjati izkušnje z udeleženci tega prispevka. Osebe, ki so doživljale travmatske izkušnje v svoji primarni družini, travmo najpogosteje povezujejo s čustveno bližino. Ko vzpostavijo odnose in bližino z zaposlenimi in/ali drugimi uporabniki, zaradi tega (nezavedno) želijo ponovno doživeti dogajanje in vzdušje, povezano s travmo. Pogosto se pojavljajo vedenja, povodi, ki lahko v zaposlenih vzbudijo podobne občutke, kot so bili v primarni družini te osebe, prav tako težnje, da se odzovejo podobno. Tu je potrebno zavestno poseči v dogajanje, sicer se lahko v okviru bivalne enote, šole, CUDV ponovno odslika čustveno dogajanje v primarni družini osebe s travmatskimi izkušnjami. O tem, kako ravnati, kako ozaveščati dogajanje, kako oblikovati vzgojno - izobraževalni program, na kakšen način delati z zaposlenimi in kakšne pasti nas lahko čakajo pri tem, pa bova govorila v najinem prispevku.

LUTKOVNE DELAVNICE ZA OTROKE S ČVM V ŠOLI

Barbara Valič • Center za usposabljanje Elvira Vatovec Strunjan

Pri socialno pedagoškem delu v šoli se izkazuje kot uspešna metoda dela vključevanje dramsko-lutkovnih dejavnosti v vzgojno-izobraževalne procese. Tudi tendenca sodobne didaktike narekuje učenje in poučevanje skozi in z umetnostjo za izražanje otrokovega razumevanja sveta, literature, narave in socialnih odnosov. Zakonodaja čustvene in vedenjske motnje ter motnje v socialni integraciji (v nadaljevanju ČVM) razporeja v spekter in se praviloma pojavljajo z motnjami z drugih področij. Kot vemo se pri opredelitvi in načrtovanju pomoči upošteva učinkovanje bioloških, psiholoških, socialnih in okoljskih dejavnikov. Medsebojno delujejo lahko neustrezno zadovoljevanje psihosocialnih potreb, doživljanje travmatskih izkušenj, šibkosti v delovanju živčnega sistema, slaba kontrola impulzov, pomanjkanje strategij spoprijemanja, nizek socialni kapital in drugi neugodni vplivi. Omenjeni dejavniki v kombinaciji ali posamično sprožajo, vzdržujejo in oblikujejo otrokovo psihosocialno delovanje. Vse to lahko otrok s ČVM preko lutkovnega ustvarjanja in individualne ali skupinske igre ozavešča in premaguje na posreden način. Otrokom, ki so spremembe v čustvenem odzivanju in vedenju dalj časa prisotne in odstopajo od razvojno pričakovanih, normativnih vzorcev čustvovanja in/ali vedenja, se v šoli pripravi po usmeritvi individualizirani program z zastavljenimi cilji za celostni razvoj otroka. Neposredno delo z otrokom poteka lahko individualno, v posebni skupini, v oddelku ali izven oddelka, z namenom čim učinkoviteje zagotoviti pogoje inkluzije in kompenzacije šibkih področij teh razvoja močnih področij funkcionalnega delovanja otroka. Lutkovna delavnica je lahko načrtovana kot druga oblika dela z otroki in mladostniki s ČVM. Lahko je namenjena samo njim, z namenom razvijanja funkcionalnih področij, kjer imajo posebne vzgojno-izobraževalne potrebe ali širši skupini otrok, kjer vsi sledijo uresničevanju zastavljenih ciljev dejavnosti. Pri tem pa se da še večji pomen samemu procesu inkluzije.

ČUSTVENO OPISMENJEVANJE UČENCEV

Kristina Višaticki, Zdenka Černelič • Osnovna šola Minke Namestnik - Sonje
Slovenska Bistrica

Na dogodke, misli in zaznave se odzove, ko ocenimo, da so nam pomembni. Naši čustveni odzivi so povezani z vrednostnim sistemom, ki ga imamo. Čustva, ki so kompleksni fiziološki, kognitivni, motivacijski in vedenjski procesi, imajo pomembno vlogo v razvoju človekovega samozavedanja in pri pridobivanju nadzora nad izražanjem čustvenih stanj. Pomagajo nam strukturirati dogodke in smiselno povzemati dogajanje zunaj in znotraj sebe. Vplivajo na procesiranje informacij in naše povezovanje z okoljem. Z opazovanjem, neposredno izkušnjo in odzivi na izkušnjo izgrajujemo svojo čustveno pismenost in čustveno inteligenco. Ta postaja pri vključevanju v družbo in izgradnji osebne poklicne kariere enako pomembna ali celo pomembnejša, kot dosežena stopnja izobrazbe in strokovna usposobljenost. Domače okolje se pogosto sooča z nenadnimi spremembami, nestabilnostjo in pomanjkanjem časa, zato težje zagotavlja raznovrstne pogoje za ustrezen čustven razvoj otrok. Šola kot družbena ustanova, mora razvijati in izvajati različne preventivne, splošne in posebne dejavnosti in programe za krepitev, edukacijo in regulacijo čustvenih in vedenjskih težav ter razvoj čustvene inteligence učencev. Otroci s posebnimi potrebami imajo pogosto poleg drugih motenj tudi težave s področja vedenja ter čustvovanja in potrebujejo splošno, individualno ter skupinsko pomoč. Podatki zdravstvenih ustanov kažejo, da se pojavlja vedno več simptomov psihičnih težav pri otrocih in odraslih ter da se psihične težave kažejo pri vedno mlajših otrocih. Mobilni socialni pedagoginji Kristina Višaticki in Zdenka Černelič, zaposleni v OŠ Minke Namestnik – Sonje v Slovenski Bistrici, sva razvili splošni in posebni program čustvenega opismenjevanja ter odpravljanja čustvenih in vedenjskih težav učencev. Program kot izobraževanje in delavnico izvajava tudi za pedagoške in strokovne delavce. V okviru dni dejavnosti, individualnega in skupinskega dela z učenci spoznavamo osnovna čustva, telesne in psihične znake izražanja čustev, sprožilce, čustvovanje merimo s termometrom, spoznavamo ustrezne in neustrezne načine izražanja posameznega čustva, preko iger vlog rešujemo težave ter se učimo različnih načinov sproščanja.

DELO TIMA ZA DUŠEVNO ZDRAVJE

Damjana Lah • ZUDV Dornava

Obravnava oseb s hudimi vedenjskimi in čustvenimi motnjami je v naši ustanovi osnovana na multidisciplinarnem nivoju v okviru tima za duševno zdravje. V njem sodelujemo: defektolog, psiholog dipl, medicinski tehnik, delovni terapevt in po potrebi strokovni delavec, ki trenutno obravnava osebo (razrednik...). Za osebo naredimo diagnostiko in na osnovi tega IP, ki ga nato prenesemo v njegovo bivalno okolje. Za hude vedenjske izpade imamo formirano intervencijsko skupino, ki reagira na akutno vedenjsko problematiko in deluje po internem pravilniku tima za mentalno zdravje.

STRATEGIJE SISTEMSKEGA PRISTOPA VSEH ZAPOSLENIH *TEAM-TEACH* ZA ZMANJŠEVANJE TVEGANJA OB VEDENJSKIH TEŽAVAH, VKLJUČNO S FIZIČNIM POSREDOVANJEM

Ajda Petrič • Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana

Pri strokovnih delavcih se pojavljajo dileme, nelagodje, strah in velika odgovornost pri dejavnostih, ki potencialno vodijo do fizičnega kontakta z otrokom. Bojimo se nerazumevanja okoliščin in neželenih posledic (pripomb, možnih obtožb, pravnih postopkov ipd.). Pristop *Team-Teach* vse zaposlene nauči strategij za zmanjševanje napetosti, praktičnih prijemov fizičnega omejevanja, tudi v tandemu, z najmanjšo uporabo sile, brez bolečin in z najmanjšim tveganjem.

Medtem ko se strokovni delavci posvečamo vedenju in omejitvi le-tega, ne smemo pozabiti na vzroke zanj in na učenje po modelu v določenih situacijah. Neustrezno vedenje se lahko razvije zaradi težav pri komunikaciji, zato moramo učence sistematično učiti izražanja želja in potreb, npr. po programu *Neverjetna leta (Incredible Years®)*. V Sloveniji po tem pristopu poteka trening starševstva in program z otroki *Dinozavrova šola*.

Vedenje lahko spreminjamo z našim enotnim in doslednim odzivanjem. *Team-Teach* poudarja pomembnost multidisciplinarnega in timskega pristopa. Preden se neustrezno vedenje stopnjuje, uporabimo strategije za zmanjševanje napetosti: humor, možnost izbire, primeren dotik, čas, preusmerjanje, pohvalo, pozitiven, miren pristop, vizualno oporo, omogočimo umik ipd. V skrajnem primeru (v 5 %), kadar je ogrožena varnost kogarkoli od vpletenih, pa smo dolžni otroka fizično omejiti (Allen, Matthews 2015).

TRENDI V INKLUZIVNEM IZOBRAŽEVANJU/ USMERJANJE OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI ¹

dr. Natalija Vovk-Ornik • Zavod RS za šolstvo

V procesu usmerjanja otrok s posebnimi potrebami je še vedno mogoče ugotoviti medicinsko paradigmo in profesionalizem, četudi od leta 2000 govorimo o usmerjanju, ki naj bi pomenil paradigmatični premik iz kategorizacije/klasifikacije, ki je značilna za medicinski diskurz, v ugotavljanje otrokovih posebnih vzgojno-izobraževalnih potreb in odločanje o najustreznejših pogojih, v katerih bo lahko otrok uspešno napredoval. V učenca usmerjeno izobraževanje, v katerem je ključna vloga učitelja, pozna »RTI« model (*slov. odziv na obravnavo*), ki znanstveno dokazano spodbuja inkluzivno prakso. Ta model je bil osnova za slovenski petstopenjski model - *Koncept dela: učne težave v osnovni šoli* (Magajna, Čačinovič Vogrinčič, et al., 2008), ki je bilo prvo strokovno gradivo sprejeto na nacionalni ravni. Na prvih treh stopnjah pomoči je poudarjena ključna vloga učitelja v razredu, da bi čim bolj zgodaj odkril potrebe raznolike skupine učencev v razredu in prilagodil proces poučevanja. Zato je dopolnitev ciljev in načel povezanih z vzgojo in izobraževanjem otrok s posebnimi potrebami nujna, izhajajoč iz obstoječih konceptov, ki lahko pomenijo tudi osnovno za predloge sprememb, in sicer: načelo prožnosti in fleksibilnosti postopka usmerjanja, načelo hitre odzivnosti v postopku usmerjanja, načelo aktivne vloge učitelja v postopku usmerjanja, načelo sodelovanja staršev in otrok v postopku usmerjanja in načelo uvajanja pedagoškega diskurza (Vovk-Ornik, 2016).

---

¹ Prispevek je bil predstavljen v okviru 27. strokovnega srečanja vodilnih in vodstvenih delavcev na področju vzgoje, izobraževanja in usposabljanja otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami - Tema: Vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami v luči inkluzije

PESMI

MINEVANJE

Minute izginjajo druga za drugo
in kmalu pri kraju bo dan,
nesluteno hitro minevajo dnevi,
meseci, leta, kdo ve, kam.

Nemočno stojim, opazujem hitenje,
vrvenje, pa sploh ne vem kam
in se sprašujem: Naj se ustavim
ali zaplavam v vrtinec nemira,
hitenja, vrvenja neznano kam?

Enkrat gotovo vse se ustavi,
le da ne vem, kdaj bo to,
pa negotovo usmerim korak in pogled
proti pticam tja pod nebo.

Darinka Pirc

ODMEV

Kot let ptice v daljavo,
kot sanje , ki bežijo v pozabo,
kot dih, ki da nam življenje,
kot ljubezen, ki nikdar ne vene ...
Vse to je veselje, je smeh, je zdravje,
je sreča je radost pri vseh nas ljudeh ...
Je čas, ki se nikdar ne ustavi,
glej, nikar ga ne zapravi,
poglej, kaj ti pravi odsev,
ko slišiš v srcu odmev ...

Irena Lušina

ZVEZDE SO MI TAKO BLIZU

Zvezde so mi tako blizu,
da bom plaval do njih
in se v njihovem mavričnem zalivu
stopil v rep kometa.

Zaledenel bom jadral
v neskončnost časa
ter s seboj vlekel
plasti prejšnjega življenja
vse do njenega cvetočega vrta,
kjer se bom v zeleno oblekel
in dihal tista izginula hrepenenja
v temnih nitkah plašča noči.

Zvezde so mi tako blizu,
da bom objel njih žarke
in z njimi zagorel
na poti v neskončen čas.

Jurij Marussig

LEPA DRUGAČNOST

Lepi so tvoji drugačni prsti,
lepe so tvoje drugačne oči.
Lepa je hoja po tvoji poti,
Ki tu in tam malo kriva se zdi.

Lep je tvoj smeh, drugačen se zdi,
a je najbolj iskren od vseh ljudi.

Mihaela Knez

RAZKOŠNA BOLEČINA

Hočem ti priti blizu,
čisto blizu.
Hočem, da mi prihajaš nasproti.
Hočem, da prideš na pravo bližino,
na pravo razdaljo in
s pravo težo sape dihaš vame.
Zato, ker nočem nikoli opraviti s tabo.
Zato sem glasna.
Čez mero loputam.
Glas višam, razbijam.
Vse zato,
da bi bilo,
kar še ni storjeno,
še ni izgovorjeno,
a že mora biti pozabljeno.
Vse lepe besede še visijo v omari mojih sanj.
Ker jaz sem slon in ti si moja koža.
Ker ti si vran in jaz sem tvoje perje.
Moja ušesa so tvoji kremplji.
Moje noge so tvoje peruti.
Imava skupno grlo in moje oči so tvoje oči.
In nikoli, res nikoli,
nikoli nočem opraviti s tabo.

Saša Fužir

NEVIHTNI OBLAK

Iščeš med stopinjami,
a jih je veliko.
Preveč, da bi že znal izbrati,
prepoznati prave,
take, ki te vodijo v čudežne gozdove
na hrbtu samoroga.
In ko stopiš nanje,
tvoja noga
prepozna to pravljico in nje junake,
ki premagajo vse temne, nevihtne oblake.

Morda je mama o njej pela,
jo je oče sanjal zate,
a nisi vedel, da boli in
da boš padal,
se pobiral,
da boš prišel
do zelene trate.
Morda se vsako jutro
za njiju zbujaš kot junak,
a, ko se dan konča,
si sam in poln dežja.

In se iščeš v zrcalih ljudi,
ki jih ne izbiraš sam,
ki jih izbiraš sam,
ki izberejo tebe,
ki te morajo izbrati.
Iščeš sebe v zrcalih, ki se kar množijo
v časih,
ko so čudežni gozdovi in samorogi le še v TV oglasih.

In če so v zrcalu podobe
prepogosto grobe,
ki kar kažejo svoje ostre zobe,
in če so v njih poteze,
ki ne ustrezajo okvirom
ker odsevajo barve strahu
z odtenki jeze,
lahko, junak,
pozabiš svojo pravljico
in zaloputneš vrata vsem izzivom.

Lahko le brezupno tlačiš željo po vsem tistem,
kar imajo drugi radi,
kar so drugi radi,
kar bi drugi radi, da bi bil
in netiš iskre bolečine, maščevanja in krivice,
ker ni nikogar, ki bi bil vreden tvoje resnice.

Tako junak brez samoroga
stopaš zdaj po robu
obsodbe ali brezbržnosti
a saj si navsezadnje samo še eden izmed mnogih,
ki so se izgubili
med prijemi premehke ali pretrde roke,
spolzeli
med vrsticami stroke,
saj si le še en junak,
ki je od krive ljubezni, vzgoje ali diagnoze
pri osmih letih postal
nevihtni oblak.

Nina Holešek

PO HAVAJSKEM OBREDU ODPUŠČANJA

Mar je prava mera sonca tisto,
da zajamem občutek brezčasnost.
Me trpljenje ne zlomi,
ojekleni.
Rada živim,
zablešem tango
po odplačanih dolgovich,
zaradi prekletstva.
Odpustim,
grem naprej
- bolj človek.
Opazim majhne drobne stvari,
kot roso jutranje trave.
Širim dobro.
Osvobojena
po havajskem obredu odpuščanja
-Ho oponopono.
Večkrat ponovim:
Žal mi je. Prosim, odpusti.
Rada te imam, da rada te imam.
Hvala ti.
Večkrat si ponovim:
»Odpuščam si,
hvaležna sem, osvobojena.«

Boža Potočnik

LJUBEZEN

Dan se z nočjo poigrava,
občutim tvoj nežen dotik,
morje šumi, valovi,
v želji telo mi drhti,
tvoj slani poljub me premami,
duša je nema,
srce pa drhti
v silni ljubezni.

Irena Lušina

LETALSKA

Ko ne letim, z mislimi v rime bežim.
Ko ne letim, naravo v sebi beležim.
Ko ne letim, na prijatelje mislim.
Ko ne letim, si marsikaj izmislim.

Ko ne letim, se za krila držim.
Ko ne letim, se dežja veselim.
Ko ne letim, moč v sebi tiščim.
Ko ne letim, se drugim posvetim.

Barbara Valič

MOJI CVETОВI VZLETIJO

Ko se aprilsko sonce
poigrava s cvetovi magnolije,
ti postanejo metulji
in ko tvoje oči zažarijo,
vzletijo vsi moji cvetovi.

Si v dišeči svežini jutra,
v okusu uresničenih sanj.
Si pesem kamenčkov,
ki se igrajo z valovi
vedno novih pričakovanj.

Vsak dan je iskanje
pod ljubjem trenutkov,
je prižiganje lučk,
ko se stemni,
so v vato odeti dimniki hiš,
ko sivina jeseni nad nami preži.

In ko tvoje oči zažarijo
in se ustavi peščena ura,
ne čakam več lepše pomladi,
in moji cvetovi vzletijo.

Nina Holešek

MEHKA

Nobena druga tišina
ni bolj pomembna kot
moja!

Tista, ki neutrudno jedri,
kapljasto grgra
zaoble kote
mojega.

Tista, ki moči grenko,
me poljublja,
razjeda,
da bi postala
vse bolj
mehka,
mehka.

Barbara Šömen

ZELO

Zelo sem žalosten
ob tvojem vprašujočem pogledu,
ko te držim za toplo dlan
in gledava otroke pri- igri.

Zelo sem zaskrbljen,
ob tvojem sklonjenem pogledu,
ko te pobožam po roki,
ker ti ni uspelo napisati besede- mama.

Zelo sem vesel
tvojega pričakujočega pogleda,
ko ti stisnem dlan,
saj čakaš na obisk – prijatelj.

Zelo sem srečen
ob tvojem zmagoslavnem pogledu,
ko te držim za potno dlan
in skupaj premagava- stopnico.

Danilo Muršec

POMLADNA RAZGLEDNICA

Vse so poti odprte,
le ne drži oči zaprte.

Cilji vsi so dosegljivi,
le ne misli, da so minljivi.

Ogenj ti gori,
da se ti srce iskri.

Sonce sije
in veter lase brije.

Morje hladi,
že sneg se topi.

Bodi brez skrbi
in vse najboljše te ulovi.

Barbara Valič

JAZZ IMPROVIZACIJA

Tokrat nekaj se je sklenilo,
spletlo
z ustvarjanjem.
Nastala je enkratna
- unikatna mojstrovina.

Tvoja melodija z violino,
pristna energija
- jazz improvizacija,
segla mi je v vse gube srca.

Leta sem snovala s primesmi
-za vse to.
Nate sem čakala že od nekdanj,
ganjena lijem solze sreče.

Jazz improvizacija zame je zdravilo.

Boža Potočnik

PLEASE REMEMBER

Please remember –
You're not an age or a name,
Or a weight or a gender,
You're not the hand that helps you,
Albeit sleek, warm and tender.
And you're not a bed you were born into
And where you've slept ever since.

You're your favourite songs,
And the books that reside in your head,
You are your thoughts
Made upon waking in your bed.

Please remember –
You are a thousand things
– And how wonderful they are! –
Wrapped into one,
Still everyone chooses to see the million things
You've not yet become.

You're not where you're from,
You're where your going,
And I'd like to walk alongside you too,
Please tell me you don't mind,
do you?

Monika Mihelič

BESEDE

Kot v sanjah
se prazni mošnja besed.

V čas se zarišejo,
koreninijo v vek.

V izbrisani starosti
mladostno nabrekajo,
kot trst se bočijo v krog.

In mošnja se polni,
kot v sanjah.

Barbara Šömen

SNEG NA DLANEH TRDIH NJIV

Sneg na dlaneh
trdih njiv,
odmev vetra
hladno siv
in oblak
zapet med goste kose megle.

Stopam po razbitih tleh.
Pod mrzlimi nogami
škripajo besede
pred menoj v temnih dneh.
In samo korak
je do konca sveta.

Sneži vsak večer
in čeprav me pokriva mir,
sanjam travnike,
ki so ostali za grobovi,
na nebu, na oblakih
lanskega poletja.
Sneži, sneži za menoj.

Irena Lušina

NEJCU

Svet se vrti okoli nepomembnih stvari.
Tu se trgovina odklepa, v kinu se nov film vrti.
Jaz pa zaprem oči in pomislim,
da si tam nekje ti.
Zaklenjen si v svoje telo in zavit v odejo časa, v svet brezizhodnosti.
Primem te za roko, pogledam te v oči.
Odkleneva telo in potujeva v mavrični svet neskončnosti.
Le jaz in ti.
Dve duši sva in dve mavrični poti.

Mihaela Knez

NERAZUMNA LOČENOST

Vsak dan sva skupaj.
Ampak to je velika razdalja.
To je tako grozno narazen.
To je, da sicer ni nemir, a tudi ni mir.
Nekaj je, kar je zelo daleč
in je hkrati zelo blizu.
Čisto, mamljivo in dotakljivo
in zelo strogo prepovedano.
Dobro je in boli hkrati.
Vse se plaho in nežno skriva,
a divje in rastoče odkriva.
Vse naenkrat.
Kaj je to, razdalja ali bližina, ki jo držim?
Nepopustljivo in ponosno.
Vedno ljubeznivo znosno.

Saša Fužir

KO DOZORIJO TRAVE

Ko dozorijo trave,
se z vetrom, metulji in pticami
ob zatonu dotikam prostranosti večera.

Ko dozorijo trave
in mi segajo do ramen,
se rahlo upogibajo pod božajočimi prsti,
ko se ob zatonu dotikam prostranosti tišine.

Ko dozorijo trave
in mi na prašni poti pustijo,
da jih gledam in srkam vase,
se ob zatonu dotikam
prostranosti daljave.

Ko dozorijo trave ...

Darinka Pirc